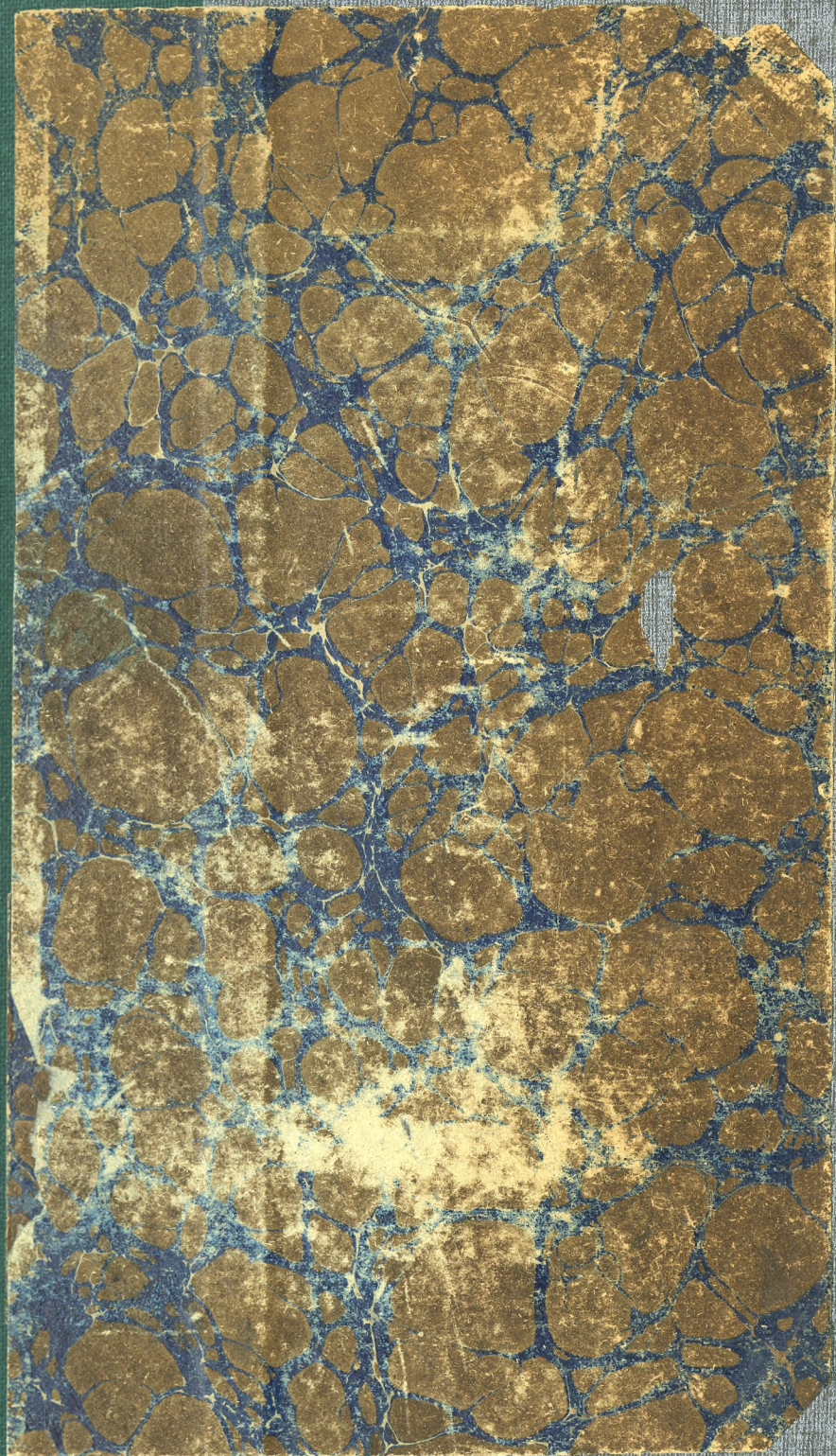

Politikai
röpiratok.

158.

158

1406

ADATOK

A

GAZDASÁGI OKTATÁS SZERVEZÉSÉNEK

KÉRDÉSÉHEZ

MAGYARORSZÁGON.

ÖSSZEÁLLITOTTA

MÁDAY IZIDOR.

3.

PEST.

AIGNER LAJOS BIZOMÁNYA.

1872.

DEBALLAGI MÓR.

ELŐSZÓ.

Az országos iparegyesület nemzetgazdasági szakosztályában pendítettett meg legelőször a magyar közgazdasági kongresszus eszméje. Midőn ezen eszme a kivitelhez már annyira közel állott, hogy a kongresszus előmunkálatait végezni hivatott bizottság is meg volt alakítva, ez időben az iparegyesület fentirt szakosztálya a kongresszus eszméje, és az ott tárgyalandó fontosb kérdések iránt a közönség érdekét felébredtetni kívánván, kebeléből az egyes kérdések előleges tárgyalására előadókat választott, kiknek feladatuk lett volna a szakosztályi ülésekben a kongresszust megelőzőleg az illető kérdések körül tájékoztató előadást tartani. Ezen előadók egyikéül, és pedig a kongresszusra kitűzött mezőgazdasági szakoktatás kérdésére nézve a szakosztály alólirottat jelölte ki.

A tervezett előadások közbenjött körülmények miatt meg nem tartathatván, alólirt az e célra gyűjtött adatokat ezennel azon kéréssel bátor közzétetni, hogy azoknak egy előadás szűk keretéhez és alkalmoszerűségéhez mért hiányos volta iránt elnézéssel lenni sziveskedjenek.

A jelen füzetkét a kérdést magát tárgyzó előadáson kívül, egy függelékkal egészítettem ki, mely néhány az előadásban említett tárgyakra nézve közelebbi adatokat foglal magában.

Máday Izidor.

Igen elterjedt közvélemény, különösen nálunk — még a míveltebb osztály egy részében is, — hogy a helyes mezői gazdálkodás mestersége nem tudományos tárgyalás, hanem tisztán csak is a gyakorlati uton szerezhető meg. Ezen balvélemény még azon középkori korszakból eredt, midőn a gazdálkodással összefüggő természettudományok titokteljesen ápoltattak néhány kiváltságos bölcs által, kik a szerzett ismereteket nem a gyakorlati élet számára igyekeztek hasznosítani, hanem a tudatlan köznép ámitására és félrevezetésére, vagy csalására számított bűvészkedésekre fordították. Ezen ránk maradt előítéletből folyólag sokan általában nem tartják szükségesnek, hogy a gazda tudományosan mívelt ember legyen, s a meglevő gazdasági iskolákat, melyek a gazda tudományos kimívelését célozzák, mint feleslegeseket elvetik vagy azokba vásott erkölcsű, hanyag s tanulmányaikat legrosszabban folytatott gyermekeiket küldik, hogy mégis valamit végezzenek, vigasztalván magukat azon általánosan ismert mondással: „ha nem tanult, jó lesz gazdának“.

Igen természetes következmény az, hogy az ily növendékekkel benépesített intézetekből kikerülő gazdák a legritkább esetben válnak az intézet s a gazdasági oktatás apostolaiává, s hogy az így népszerűtlenített intézetek, még azon kevés apákat is elriasztják, kik gazdaságra szánt fiaikat elméletileg is óhajtánák kiképeztetni. A köznép még nagyobb mérvben osztja azon fönt ecsetelt kicsinylést, melyel a míveltebb gazdaközönség nagy része a könyvek ellen viseltetik, osztja pedig annyira, hogy fiát még oly földművelési iskolába sem küldi, hol az nemcsak ingyen taníttatik, hanem hol díj nélkül élelmezés-, lakás- egy szó-

val teljes ellátásban részesül, mert többre becsüli fiának a háznál teljesített istálló- és béresmunkáját azon nyereségnél, melyet az az annyira megvetett könyvekből merithet. Mindezen a tanulás és a tudomány ellen irányzott előítéleteknek oka abban rejlik, hogy maga a közönség, mely azokat ápolja, a helyes gazdálkodást kevésbé ismeri, s e szerint föl nem fogja azon benső összeköttetést, mely a gazdálkodás és a tudományok, de legfőképp a természet-tudományok közt létezik; vagy ha gyanítja is ezen körülményt, megszokott közönye mellett beéri a legtöbb esetben azon néha igen szerény eredménnyel, mit primitív gazdálkodása mellett földjéből producalni képes, és így nem is tesz semmi lépést arra nézve, hogy földjét jövedelmezőbbé, saját anyagi állását jobbá tegye, meg nem gondolván azon évenként milliókra menő veszteséget, melyet ezen mulasztás által a gazdák összege, s közvetve az állam-vagyon szenved. Ellenben gyakran keserű panaszt emel ugyanazon gazda, hogy földjének — s a gazdálkodásnak csekély jövedelme az adót s a nagy kezelési költséget fedezni alig képes, és hogy az aszály, pusztító férgek, üszög stb. számtalan egyéb csapás, őt majdnem tönkre teszik, holott a hasonló ellenséges elemek, ha a gazda azoknak keletkezését és okait tanulmányozza, nagyrésztben vagy megelőzhetők vagy megszüntethetők, de legtöbb esetben káros hatásuk szelidíthető.

Igen, de ehez, s általában az okszerű gazdálkodás mesterségéhez tanulmány és előismeretek és pedig igen sokágú előismeretek kívántatnak. Szükséges, hogy a gazda a föld-, ásvány-, állat-, növény-, boncz- és élettanból, valamint a természettan- és vegytanból s természettudományból, egy szóval az összes természettudományokból; a számtan-, mértan-, erőműtan-, géptan-, építészettanból stb. technikai tantárgyakból annyi ismereteket sajátítson el magának, a mennyi tevékenységének tág körében a gazdasági kezelésnek ugyszólván minden mozzanatába szükséges.

Ha a nagy többség nem is látja be ma még a tudomány és gazdálkodás egymáshozí szoros viszonyának szük-

ségét, mindazonáltal az előbbi időkhöz képest már is némi haladás észlelhető e téren, és némi vigasztalással mondhatjuk, hogy az ország józan gondolkozású, értelmes és mívelt közönségénél, naponta mindinkább lábra kap azon meggyőződés, hogy a mai körülményeink és viszonyaink közt a gazda tudományos képzettség nélkül meg nem felelhet hivatásának és pályájának. Azt hiszem, nem fogok tévedni, hogy ha ezen meggyőződésnek létrejöttét egyrészt azon szomorú ténynek tulajdonítom, hogy az ország gazdasági viszonyain a sok helyen megcsökkennt termelésben már is érezhetővé vált az okszerű gazdálkodás hiánya, másrészt és nem kis mértékben tulajdonítható azon morális pressiónak, melyet a külföldön a gazdasági szakképzés terén megindult nagy mozgalom, a számtalan e célra alapított intézmények, s az e tárggyal kiválón foglalkozó dúsgazdag szakirodalom az itteni míveltebb közönségre gyakoroltak.

Hazánk fiai látták, mily lázas erélylyel — lehetne mondani — foganatosítottak a kontinens majd minden államban a szakoktatás intézményei a legnagyobb sokféleségben, azon célból, hogy elkezdve az elemi iskoláktól egészen föl a tudományos egyetemekig, minden tanuló növendéknek a gazdasági ismeretek megszerzése megkönnyítették és ezen ismeretek lehetőleg sok helyen a valóságos tudomány színvonalával egyenlő fokra emeltesenek.

A külföld ezen hatalmas mozgalma hazai közönségünkben újra felébresztette a szaktanításnak az ország több jeles gazdája által gyakran hangoztatott szükségének érzetét, s midőn ezen szükségérzetnek engedett első sorban a kormány és legujabb időben a képviselőház, s midőn az időszakai sajtóban nyilvánuló közvélemény nemcsak helyeselte a gazdasági szakoktatás céljaira adott összegeket, hanem azokat keveselvén, ez irányban új és újabb követeléseket támasztott: akkor csak megnyugvással konstatálhatjuk azt, hogy ma már a gazdasági szakoktatás szükségessége voltát — a műveltebb közönség egy,

habár kis része elismeri, sőt azt is mernők állítani, hogy a gazdasági szakoktatás mikéntje körül is, a főbb elvi kérdések a tisztázottak közé tartoznak, miről többeknek a képviselőházban az 1871. és 1872-ki budgetviták alkalmával mondott beszédei, Korizmics, Hideghéty, Sporzon, Kenessey, Molnár Aladár idevágó jeles s a hazai gazdaközönségnél élénk viszhangra találó röpiratai kellő tanúságot tesznek.

A tisztázott elvi kérdések közé tartozónak hisszük mindenekelőtt azt, hogy a gazdasági szakoktatás s különösen az e célra szolgáló gazdasági szakiskolai intézmény hasznos, sőt a nemzeti jólét emelésére szükséges.

Tisztázott továbbá azon kérdés, hogy a gazdasági szakiskolákat a nép műveltségi fokához, az elérendő célok és a helyi viszonyokhoz képest osztályozni szükséges.

Tisztázottnak nevezhetjük továbbá azon kérdést is, hogy helyesen és rendszeresen a gazdálkodást nem tárgyalhatni többé mint tisztán empirikus mesterséget, hanem mint általában a természettudományokon és a gazdasági ismeretekhez szükséges segédtudományokon alapuló tantárgyat.

Tisztázottnak tekinthető végre talán azon kérdés is, hogy a gazdasági szakoktatásnak mindenütt összeköttetésben kell lennie a gyakorlati gazdálkodással, melyben a szakiskolában előadott elmélet kellő gyakorlati alkalmazást nyerhessen. Azt hiszem, hogy ezen a gazdasági szakoktatás körül a megállapítottakhoz tartozó nézetek, melyeknek egy része talán nem saját tapasztalásunkon, hanem a külföldi észleletek eredményein alapul, annál könnyebben foghatnak gazdasági szakoktatásunk keretében érvényre juthatni, a mennyiben előttünk nem áll azon kényszerűség, hogy a szakoktatás körül létesítendő intézmények misége dolgában a kísérletek természetlen országában tapogatózzunk, sőt ellenkezőleg azon előnyös helyzetben vagyunk, hogy a kezdetleges szervezet stadiumában lévő gazdasági szakoktatás-ügyünket a

kivülről nyert észleletek eredményeinek tekintetbe vételével oly formán rendezhetjük be s oly alapelvekre fektethetjük, melyek a sikert biztos kilátásba helyezik.

Nem akarom állítani, mintha e tekintetben előttünk tabula rasa lenne, miután hazánkban különösen a legutolsó évtizedben történt és pedig aránylag sok intézkedés, mely a gazdasági szakoktatás emelésére céloz, azonban a tett intézkedések részint csak kezdeményezések az előttünk álló nagy munka körül, részint pedig oly alapon történtek, melyen a később megállapítandó irány és elvek szerint könnyen lehet tovább építeni. Mielőtt a biztos haladást feltételező fentérintett általános elvek mikénti alkalmazásának taglalásába bocsátkoznék, tájékozást kívánnék nyújtani arra nézve, hogy mi történt eddig a gazdasági szakoktatás körül hazánkban? és pedig szükséges ezen tájékozás azért, mert előirandó működésünk mikéntjére, valamint arra nézve, hogy mi lehet annak jövődöbeli sikere és eredménye, semmi sem lehet tanulságosabb és irányadóbb, mint egy visszapillantás a már történetekre, volt és jelen gazdasági viszonyainkra s az összehasonlításból kivethető következtetésekre; csakis ez adhatván irányt arra nézve, mit és hol kell javítanunk, kinél, mi módon hatni a gazdasági értelmiség emelésére. Ha összehasonlítjuk mostani gazdasági viszonyainkat az ezelőtt 25 évvel létezettekkel, igen nagy különbséget fogunk észlelni. Ez előtt 25 évvel a föld s az azokon gazdálkodó személyek legnagyobb része le voltak kötve, a jelenlegieknél is aránytalanul nagyobb és igazságtalanabb módon elosztott terhek nehezültek a gazdaságra s a létezett jobbágysági viszony zsibasztólag hatott a gazdálkodás egész menetére. Ma, midőn a jobbágyság megszűnt, azt kellene hinnünk, hogy a kényszer alkotta ferde helyzetből felszabadult gazdálkodás hatalmas módon kifejlődni s azon, a gazdák jóllétét és az ország felvirágzását biztosító okszerű útra fog terelteni, melyet hasonló ujjászületése után Németországban s általában külföldön követett.

Azonban a várt általános jólét helyett azt látjuk, hogy a kevés igényekkel meglevő kisebb földműves túlságos és folytonos gabonatermeléssel ugyszólván mától holnapra könnyen megszerzi kevés szükségleteit s fedezi adóját, de e mellett földjét napról napra soványabbá és így értéktelenebbé teszi.

Ezen néposztály aránylagos anyagi jóléte mindig egy bizonyos tekintetben fiktiozus, mert nem a civilizált élet fokozódó szükségleteivel karöltve járó ipargyarapodáson és a nemzeti vagyon nagyobbodásán alapul, hanem ellenkezőleg a föld elszegényítésén, úgyszólván a tőke emésztése által tartatik fenn. De ezen jólét fiktiozus már azért is, mert ezen egyoldalú gabonatermelő gazdálkodás mellett egy rossz buzatermés vagy alacsony gabonaárak az ország nagyobb részének földművelőit és ezáltal az adófizetők zömét a legváltóságosabb helyzetbe hozzák. Még az ecsetelt helyzetnél is mostohább a közép- s nagybirtokosoké. Ezek kevés kivétellel megmaradván az eddigi kezdetleges gazdálkodási modorban, ma, midőn nem áll rendelkezésükre az azelőtti időkben könnyen és szükség szerint felhasználható volt jobbgyság, alig képesek megküzdeni azon, a munkáserő-szükség által előidézett magas napszámbérekkel, melyeket legközelebb a vasutak, gyárak és egyéb munkák által tőlük elvont kézierő-hiány okozott; alig képesek megküzdeni azon fokozott szükségletekkel, melyeket az emelkedett társadalmi igények és az általános drágaság által előidézett nehezebb családi fentartás, és az emelkedett adók rájuk rónak; alig képesek jövedelmező gazdálkodást vinni szemben azon hatalmas versenynyel, mely a megkönnyített kereskedés és közlekedés folytán a kiviteli termények árát aránytalanul lenyomta; végre nehéz calamitásként súlyosodik a birtokos osztály azon részére, mely a beruházások és intenziv gazdaság szükségét belátván, ezen segíteni kíván, a tőkehiány s azon nehézség, melylyel a rendezetlen gazdaságok beruházása s felszerelésére szükséges tőkéknek hitel útján megszerzése jár. Mind ezek oly tények, melyeket eltagadni

nem lehet, de melyek nem kell hogy panaszra adjanak okot, hanem ellenkezőleg arra serkentsenek bennünket, hogy a bajt lehetőleg gyorsan és gyökeresen orvosoljuk. Ezen orvoslás a helyes gazdálkodás elveinek minél tágabb körben való terjesztése által érhető el. Mert a helyes gazdálkodás elveinek ismerete egy eszköz arra nézve, hogy a föld és az abban fekvő tőke jövedelmezése fokoztassék, s így a gazdálkodás a nyereséges iparüzletek vagy vállalatok sorában helyt foglaljon. Hogy ez lehetséges, azt eléggé igazolja azon körülmény, hogy az iparosabb s értelmesb népességgel bíró vidékeken a földárak nevezetesen emelkedtek, mi arra mutat, hogy a földtőkéből is a munkát kellőleg megfizető jövedelem s haszon huzható azok által, kik a kellő értelmet és szorgalmat alkalmazzák. Igaz, hogy a belterjes gazdálkodás többféle terményeinek előállítására nemcsak több szakértelmet és ipart, de sok tőkeberuházást is igényel, de ezen tőkészükséglet aránylag mindig kisebb mérvű, mint az általa elért érték- és jövedelem-szaporodás, mert az előállított termékek mindmégannyian a nép fokozott szükségleteinek fedezésére szolgálnak s napról napra nagyobb értéket képviselnek, mely, ha nagyobb látkört veszünk szemügyre, az előállításra fordított tőke és ipart dúsan megfizeti.

Elég erre nézve például és bizonyítékul felhozni a nép jólétének gyarapodásával napról-napra fokozódó hússzükségletet. Ezen tény elismerve, minden gazda könnyen át fogja látni előbbi állításunknak helyességét, ha meggondolja, hogy mily rövid idővel csak ezelőtt az alföld tágas legelőin létezett szarvasmarha-tartás és hizlalás a gazdálkodás legprimitivebb és a legkevesebb tőkeberuházással űzött ágai közé tartozott, s a legcsekélyebben jövedelmező források egyike volt; míg ma a növekedett hússzükséglet mellett, az állattartás a legbelterjesebb gazdaságok közepette is az első rangú helyet foglalja el, elannyira, hogy ma már odajutottunk, hogy egy belterjes gazdaságban az állattartás alapjául szolgáló mesterséges takarmánnyal beültetett terek csak annyit, sőt némely eset-

ben többet jövedelmeznek, mint a gabonával beültettek.

De ezen a megváltozott viszonyokból eredt orvoslás a kellő akarat és értelem mellett a birtokosokra nehezedő egyéb hátrányok elhárítására is kiterjeszthető. Így a gazdasági munkáknak csak a belterjes gazdálkodás mellett lehető okszerű és tapintatos elosztása és alkalmazása, a mezei munkásokkal való jó bánásmód, gondoskodás azok anyagi és a szellemi szükségleteiről, a mezei munkás jólétének és az erkölcsiségnek helyes intézkedések általi emelése, oly eszközök lehetnek, melyekkel, összekötötetésben a kézi munkaerőt kímélő gépek behozatala és minél nagyobb mérvbeni alkalmazásával, sokat lendíthetünk az uralkodó kézi munkahiány orvoslásán.

De legtöbbet tehet ez irányban a népműveltség emelése, mely a munkaszeretetet és ipart idézi elő, s egyedül képes a most az év nagy részén át tétlen maradó parasztgazdáinknál parlagon fekvő kézimunkát értékesíteni.

Hogy a fejlődött kereskedelem előidézte verseny által okozott hátrányok is a körülményekből fejlődő orvoslásra találnak, tanúsítja a tengerentúli juhgyapju versenyének esete. A continens gazdáinak legnagyobb része juhgazdaságában a legsúlyosabban lett érintve az említett gyapju versenye által. Ezen kalamitás azonban, mint tudjuk, a legkevesebb gazdát indította arra, hogy a gazdálkodásukra nézve nélkülözhetlen trágyakészítő juhnyájaiktól megváljanak — mint Magyarország példája is mutatja, hol a juhok száma az utóbbi 14 év alatt 10.200,000-ról 13.700,000-re szaporodott — hanem inkább arra serkentette őket, hogy kutassanak és keressenek módot arra, hogy juhnyájukat jövedelmezőbbekké tegyék. Ezen kutatásnak eredménye még nem tökéletes, de már is igen sok helyen abban jelentkezik, hogy a gazdák az eddig majd kizárólag ápolt gyapju-termelésen kívül, juhaik hústermelését is emelik, tökéletesítik és értékesítik; hogy azon igyekeznek, hogy habár kevésbé finom, de

mennyiségben lehetőleg fokozott olcsó termelés által a versenyt ellensúlyozni képesek legyenek. Könnyen belátható, hogy az említett és hasonló javítások eszközéséhez mindenekelőtt kellő értelem szükséges. S ha végre átmegyünk e panaszoknak legtöbbször hangoztatott részére, t. i. a hitelhiányra, itt is látjuk, hogy a gondolkodó és tetterre kész gazdának elegendő tér és alkalom kínálkozik, hol magán segíthet. Napról-napra szaporodik azon pénzügyintézetek száma, melyek a gazdák birtokaira a kellő kölcsönpénzeket adni készek. Kínálkozik alkalom a gazdának arra is a legújabb időben, hogy a földművelők és birtokosok egymással szövetkezvén, hitelegyleteket alakítsanak, melyek tömeges jótállás nyujtatása mellett elég biztosítékot szolgáltathatnak az egyeseknek szükséges kölcsöntőkék visszafizetésére. Természetes, hogy az ily hitelegyleteknél is az egyeseknek személyes hitele igen nevezetes szerepet játszik. Ki fogja már most tagadni, hogy az egyes gazdaembernek hitele nagymértékben függ azon szakértelem és ügyesség fokától, melylyel az illető a kezelése alatt lévő birtokot helyes gazdaságvezetés által többé vagy kevésbé biztos és tartós jövedelmező tárgygyá képes tenni?

A mindennapi szükségletek drágasága, az adó és hasonló terhek elviselhetése céljából, de ha magasabb álláspontot foglalunk el, általában az ország hatalmas fejlődésében szükséges adóképeség emelése céljából szükséges, hogy a földjövedelem szaporodjék! Aránylag igen csekély lépés a haladás felé elegendő már arra, hogy a mondott irányban hatalmas lendületet adjon. Elég például felhozni azt, hogy ha az ország legnagyobb részében divó 3—4 hüvelyknyi sőt csekélyebb szántás, csak két hüvelykkel mélyebben eszközöltetnék, ez keveset mondva 10 százalékkal emelné termelésünket, s mily nagy eredmény volna ez, kitűnik, ha felveszszük, hogy évi gabonatermelésünk 120 millió, kivitelünk átlaga legfeljebb 20 millió mérőre tehető. A termésnek 10%-val emelkedése a kivitelre nélkülözhető összeget 12 millió mérővel emelné! Igen, de ezen

haladás is csak a földművelő nép általános értelmiségének emelése s a legterjedtebb mérvű gazdasági oktatás útján érhető el.

Mindezen hazánk viszonyaiból merített példákból csak azt látjuk, hogy a nép gazdasági szakképzése, és pedig minden körben azon fő kérdés, melyet hazánkban a legközelebb időben és pedig minél nagyobb erélylyel kell megoldani.

Mi történt eddig ezen fontos kérdés megoldásában? az a következő rövid adatokból kivehető, melyek elsorolása után fogom a fennálló intézményeket a szakoktatás szervezésének kérdése szempontjából bíráló alá venni.

A gazdasági szakoktatás körül létesített intézmények történetében két korszakot különböztetek meg: a kísérletit, mely az első kezdettől 1867-ig terjed — s az előmenetel korszakát, mely 1867-től, midőn a gazdasági tanügy vezetését az újonnan alakított magyar miniszterium vette át — a mai napig terjedő öt évet foglalja magában.

A gazdasági szakoktatás első nyomai a múlt század második felében keresendők.

Már 1763-ban a szenczi, 1768-ban pedig a váczai katonai intézetben gazdasági oktatások adattak. Az ezen intézetekre vonatkozó adatokból tudjuk, hogy pl. Szenczen külön termek is voltak berendezve, melyekben a gazdaság vezetését érdeklő eszközök tartattak.

A legelső valóban gazdasági intézet a Teschedik Sámuel által Szarvason alapított: „Practicæ-oeconomicum institutum“ volt, melynek céljaira a Békés megyében kiterjedt birtokokkal bíró Harukker család 1779-ben a kellő telket adományozta. 1798-ban ezen intézet királyi pártfogás alá vétetett. Teschedik Sámuel, az intézet vezetője, és tanító társai a nyilvános tanulmányi alapból fizettettek. 1806-ban az intézet, alapítójának halálával, megszűnt.

1787-ben alapítottatott a pesti tudományos egyetemen az orvosi fakultáshoz tartozó állat-járványtani tanszék.

1851-ben a tanszék állatgyógyintézeté néven ki magát, az egyetemtól el- és külön választott. 1857-ben az addig fennállott egy éves tanfolyam három évre emeltetett, mely 1859-ben ismét két évre leszállított.

A keszthelyi „Georgicon“, melyet Festetics György gróf alapított, volt az első nagyobb intézet hazánkban. 1798-ban egyelőre a gróf kiterjedt birtokaiban szükséges gazdaszettek kiképzésére lett felállítva; míg 1801-ben az intézet a gazdaságot tanulni vágyó ifjuság számára is megnyitott. Az intézet 241 holdra kiterjedő gazdasággal volt összekötve.

Az intézetbe lépő fiatal emberektől kívántatott a két éves bölcsészeti tanfolyam végzése. Az előadások magyar és latin nyelven folytak. A tantárgyak az első évben a következők voltak: a mezei gazdaság tudománya egész kiterjedésében, a földészeti vegytan és technologia, alkalmazott számtan, a kamarai számadás-rendszer, a kettős számadási könyvvitel s a grófi uradalomban fennállott számadásvezetésnek ismerete; a másodikban a jószágrendezés és kormányzás, urbéri és rendőri törvények, gazdasági építészeti, és állatorvoslás.

Elősoroltam ezen tantárgyakat azért, hogy megmutassam, miszerint ezen időben a segédtudományokra, de főleg a természettudományokra figyelem alig fordított.

Ezen intézetben a paraszt növendékekkel, kik majeros gazdáknak vagy vinczellérek és egyéb felügyelőknek képeztettek, a következő tanulmányok gyakoroltattak: olvasás, írás, hittan és számtan, ezeken kívül pedig némi gazdasági ismeretek népszerű alakban. Ezen intézethez 1807-ben lovász- és vadásziskolák is csatoltattak.

A keszthelyi Georgikon 1848-ban szűnt meg.

Ezen intézet felállítását nyomban követte a nagyszent-miklósi földműves-iskola felállítása, melyet Nákó Kristóf ottani földbirtokán 1802-ben alapított, s mely a szarvasi iskola igazgatójának Teschedik Sámuelnek elvei szerint szerveztetett.

Ellátatott 24 katastrális holdnyi gazdasággal s 12 alapítványnyal, mely ugyanannyi növendék segélyezésére volt szánva.

Ezen intézet még mai nap is létezik, azon módosítással, hogy 12 szomszéd község által további 12 alapítvány, és pedig évi 100 frttal rendszeresítettet. 1870 óta az intézet a földművelési-, ipar- és kereskedelmi minisztériumtól évi 1200 frt segélyben részesül.

1801. Hradeken az ottani kincstári uradalom igazgatója által egy erdészeti iskola állíttatott fel, mely már 1813-ban megszűnt.

1807-ben alapíttatott a selmeczi bányász-akadémiával összekötterésben az erdészeti intézet. A tanfolyam eleinte két, utóbb 1846-ban három évre állapíttatott meg.

1818-ban alapíttatott egy gazdasági tanintézet Magyaróvárott Albrecht főherczeg uradalmában. Ezen intézet, mint magánintézet 1848-ig állott fenn, s 1850-ben az állam által átvétetvén, államintézetté változott át.

1839-ben a rohonci gazdasági intézet nyílt meg, mely rövid másfél év letelte után szintén megszűnt.

1846-ban Czegléd mellett a szökehalmi földműves iskola állíttatott föl. A tanfolyam 3 éves volt. Az intézetnek gazdasága közel 400 hold földből állott. Alapítója Török János, az akkori magyar gazdasági egyesület titkára volt, ki az intézetet részvényeken állította fel. Ezen intézet 4 évi léte után megszűnt.

1845-ben nyílt meg Debreczen és Böszörmény közt az ugynevezett Zeleméri árva-nevelőintézet, mely az 1848-iki események következtében, midőn már legnagyobb virágzásnak indult, megszűnt.

A nagy-kőrösi gazdasági intézet 1840-ben keletkezett. Ezen intézethez mintegy 200 hold mintagazdaság tartozott. Megszűnt 1851-ben.

1847-ben alapíttatott a József-műegyetemen a gazdasági tanszék.

1853-ban alapíttatott Encz által a pesti gazdasági kerétszintézet, mely később az országos gazdasági egyesület

szőlőtelepére tétetett át, és kertész- és vinczellérképző-intézeté alakult át.

1865-ben alapított az akkori helytartótanács által a keszthelyi gazdasági felsőbb tanintézet és földműves-iskola. Mindkettő kétévi tanfolyammal. A mintagazdaság gróf Festetichtől bérbe vett 284 m. holdon alakított. A felsőbb tanintézetbe lépő növendékektől legkevesebb egy évi gazdasági gyakorlat, végzett 8 gymnasiumi vagy 6 reáliskolai osztály követeltetett.

Mint az elsoroltakból láthatjuk, az ezen korszakban felállított intézetek nagyrészt a kísérlet jellegét viselték és többnyire megszűntek, úgy hogy az első korszak végén, eltekintve az erdészakademia, az állatgyógyintézet, a műegyetemi tanszéktől, csupán a magyar-óvári és keszthelyi felsőbb gazdasági intézetek, a nagy-szt.-miklósi földműves- és a budai szőlőiskola állottak fenn.

Ezen történeti visszapillantás után áttérhetünk a jelen második, csupán 5 évre terjedő időszakra, mely a szakoktatás terén nagyobb és rendszeresebb mozgalmat mutat-hat fel.

Már 1867. évben Debreczenben egy 3 éves tanfolyamu földművelési iskola állított fel, a melyet 1868-ban a keszthelyihez hasonló alapokra fektetett felsőbb gazdasági tanintézet felállítására követt.

1869-ben az osztrák kormánytól átvett német tan-nyelvű m.-óvári tanintézetet magyar nyelvű párhuzamos tanfolyam nyitattott meg

Ugyanezen évben nyitattott meg Kolozsvár tözsom-szédságában a kolozs-monostori tanintézet három évi tanfolyammal, melyek közül az első tisztán gyakorlati év. A növendékek hat gymnasiumi vagy 4 reáliskolai osztály után vétettek fel.

Ugyanez évben B.-Füreden egy szőlőszeti és gyümölcsészeti felső népiskola alakított, melynek fősúly-pontja egy külön szaktanár által tanított szőlőszet-, borász- és gyümölcsészetre fektetett.

1870-ben Hradeken tót előadási nyelvű állami földmíves iskola nyitott meg 3 éves tanfolyammal, s ugyanezen évben Erdőszegezen egy állami vinczellér-képezde két éves tanfolyammal. Ezen évben keletkezett az erdélyi szász nemzeti egyetem által alapított besztlercei három éves tanfolyammal bíró fölmíves-iskola, melyet 1871-ben a hasonló szervezetű brassói és meggyesi földmíves-iskolák megnyitása követett.

Ugyanezen évben keletkezett végre magánadakozásokból a balaton-füredi szeretetház, mely a svájci hasonló intézetek mintájára, árva-gyermekeknek földmívelőkké és kertészekké felnevelését célozza.

Ezen önálló intézetek felállításán kívül, a szóban forgó rövid időszakba esik egy kertészeti s gazdasági tanszéknek felállítása a kassai tanítóképezdén (1868), egy két éves gazdasági tanfolyam alapítása a debreczeni tanítóképezdén (1869), valamint ezen időszakba esnek a mezőgazdasági szakoktatásnak terén történt egyéb eszközlések, (gazdasági külön tanfolyamok néptanítók számára, vándortanítók stb.), melyekről alább lesz szó.

A fent elősorolt gazdasági tanintézetek nagyobb részét a kormány alapította; a magán-intézetek fentartását pedig, egyetlen kivétellel, részint évenként, részint időnként adott államsegélylyel támogatja.

Az említett rövid idő alatt, eltekintve az erdész-akadémia és állat-gyógyintézettől, az állami nagyobb intézetek négyre, állami gazdasági tanszékkel ellátott felső népiskola egy-, az állami földmíves- és vinczellér-iskolák négyre, az állandó gazd. tanfolyamok háromra, a magán földmíves- és kertész-iskolák hatra szaporodtak.

Hogy ezen intézetek felállítása a meglévő szükségnek megfelelő volt, az az ezen intézeteken az idézett korszak elején és végén működött tanárok és a növendékek számának egybehasonlításából kitünik.

Ugyanis a függelékben foglalt összeállításból kivehető, hogy míg 1866-ban az összes gazdasági tanintézeteken 24 tanító működött és 262 növendék hallgatta az előadá-

sokat: ezen szám a jelen tanévben a működő tanerőkre nézve 69-re, a hallgatóság számára nézve pedig 603-ra emelkedett.

Az itt említett intézetek sorát ki kell egészítenünk a már létesítésben álló vagy kezdeményezett, vagy felállíthatni elhatározott intézetekkel; ilyenek:

Egy nagyobb gazdasági tanintézetnek ez évben megkezdett felállítása Kassán, mintegy a kolozsmonostori tanintézet mintájára, melynek első költségeire a törvényhozás 100,000 ftot szavazott meg, s mely 300 holdnyi mintagazdasággal lesz összekötve.

Egy hasonló gazdasági nagyobb tanintézetnek alapítása az alföldön, melynek felállítását a törvényhozás 1873-ra határozta.

Egy minta-szőlővel és borvegy-kísérleti állomással összekötött vinczellér-képzőintézetnek Tarczalon a hegyaljai szőlővidék számára mult évben megkezdett felállítása.

Egy ezen intézethez hasonló vinczellér-képezdének a keszthelyi tanintézettel összeköttetésben ez évben megkezdett szervezése.

Tíz—tizenkét felső népiskolának, (mely a 13-ik korévtől kötelező) külön gazdasági szaktanár alkalmazása által u. n. gazdasági felső népiskolaként leendő felállítása és szervezése, mely részben meg is kezdetett.

(Ezek szándékolt szervezetének módját lásd a 28-ik lapon.)

Ha ezen kezdeményezéseket a meglévő tanintézetek fentebb tett összefoglalásával egybevetjük, kitünik, hogy az országnak a legközelebbi időben 6 állami nagyobb, részben felsőbb gazdasági tanintézete,

7 állami önálló földműves-iskolája és vinczellér-képezdéje,

11—13 állandó gazdasági tanszékkal ellátott felső népiskolája,

6 magán alsóbb iskolája lesz.

Hogy mennyire felel meg ezek szervezete és száma

a szükségnek: azt később a szakoktatás terén történt összes eszközlések együttes tárgyalása alkalmával kívánom részletezni.

A gazdasági szakoktatás céljából a tanintézeteken kívül a következő eszközlések vagy intézkedések történtek:

- a) a gazdasági oktatásnak az elemi iskolákon való behozatala;
- b) rövid szünidei tanfolyamok néptanítók számára;
- c) vándortanítók alkalmazása;
- d) szakirodalom segélyzése és terjesztése;
- e) szakegyletek segélyzése.

A gazdasági oktatásnak az elemi iskolákban való felvételét az 1868-iki népoktatási törvény oly formán rendelte el, hogy az elemi iskolában a természetrajz sat. tekintettel a gazdaságra taníttassék, és ez maga is alapvonalaiban előadassék. Ezen törvény intézkedése még nem ütközik azon elvbe, hogy az elemi iskolák bizonyos szakirányra fel ne használtassanak, hanem csupán megfelelni kíván a gazdaság azon fontos voltának, mely azt hazánk legelső érdekei sorába helyezi. Az ezen bölcs intenióju törvény életbeléptetésére szükséges mezőgazdasági ismeretekkel bíró néptanítók nevelésének fontos emeltyüje azon ideiglenes tanfolyamokban lelhető fel, melyek a legutolsó években a néptanítók számára az ország több pontjain rendezettek; tehát azok számára, kik hivatva voltak a gazdasági ismereteket azonnal nagyobb mérvben terjeszteni. Azon részvét, mely a néptanítók részéről ezen irányban nyilatkozott, folyvást növekedésben van, mi kitünik azon körülményből, hogy míg az első évben 4 helyen tartatott tanfolyamra 129 tanító jelent meg, ezen szám a múlt évben 298-ra emelkedett. Megemlítendő itt azon körülmény, hogy ezen tanítók közül csak 67 részesült államsegélyben azon célra, hogy a rendes lakásuktól távol eső tanfolyam megtartása helyén magukat élelmezhessék. A szaktanításnak egy másik, nálunk újdonság jellegével bíró neme, a vándor tanítók intézménye,

mely legelőször is a kormány által alkalmaztatott, s pedig tekintve a hasonló ujitások ellen felmerülő előítéleteket, egyelőre kísérletkép; nevezetesen 1870-ben egy és 1871-ben két vándortanító alkalmaztatott, kiknek egyelőre azon feladatuk volt, hogy a fa- és gyümölcsstenyészést az ország különböző helyén tartandó előadásai által lehetőleg előmozdítsák. Ezen vándor tanítók alkalmazása olyformán eszközöltetett, hogy azok a gazdasági egyesületek vagy törvényhatóságok kivánsága szerint egy vagy más helyre előadás tartása céljából kiküldettek.

Ezen első kísérletkép alkalmazott vándortanárok működésének a közönség által kedvezően lett fogadtatása a földművelési miniszteriumot további lépésekre bátorította; így már mult évben alkalmaztatott a helyes dohánykezelés tanítása céljából egy vándortanító a dohánytermelő vidékeken, — ezt követte ez évben egy külföldön e célra kiképzett egyénnek a felföldi lentermelés előmozdítása céljából vándortanítónak lett kinevezése. Ezen első, bizonyos járásra rendszeresen alkalmazott vándortanító utasítását a függelékben közölni bátor vagyok.

Az így megindított vándortanító intézmény üdvös volta oly gyorsan talált visszhangra a gazdaközönségben, hogy most már egymást érik a gazdasági egyleteknek az ily vándor tanárok alkalmazása iránti szándékáról tudósító, vagy ilyenek kinevezését sürgető vagy azok fizetésének részben leendő fedezését kérelmező felterjesztések. Így az erdélyi gazdasági egyesület két vándor tanító alkalmaztatását tervezi, mely tanítók egyike a szőlőszet, másika a gazdaságnak általánosságban való tanítására lenne hivatva. Az erdélyi szász gazdasági egyesület hasonlóképp egy ily vándor tanítót vél alkalmaztatni; Békésmegye a legujabb időben felszólította Arad- és Csanádmegyét, hogy e három gazdasági egylet területén közösen egy vándor tanítót alkalmazzanak.

Hasonló szándék létezik a pozsonyi gazdasági egyesületnél, mely e vándor tanár által egyuttal az egyesület titkári teendőit is szándékozik végeztetni.

A gazdasági szakoktatásnak még egy más igen fontos tényezője áll előttünk, s ez a szakirodalom. A szakirodalomnak mindkét ága, úgy az időszaki sajtó, mint a könyvek igen kevés gondban részesültek Magyarországon. E téren is csak az utolsó évtized mutatott fel némi haladást. Míg 1865-ig csak két lap létezett, mely tisztán a gazdasági szakismereteknek volt szentelve, most már nemcsak Pesten a középponton, hanem a vidékek egyes pontjain is támadnak gazdasági szaklapok (lásd Függelék). — Igaz, hogy ezen lapok egy része az illető földművelési alaptól segélyeztetik, azonban itt is ugyszólván a kezdet elején vagyunk, mely kezdet, ha általánosabb tartalmú lapoknál is nehéz, annál nehezebb a szaklapoknál, s különösen a gazdasági szaklapoknál, melyeknek a művelt közönség által szeltében ismert és használt dúsgazdag német szakirodalom versenyével kell megküzdeniök, s nem tévedek, ha főleg ezen körülményben keresem azon aránylagos részvétlenséget, melylyel a közönség Magyarország gazdasági szakirodalma iránt viseltetik.

Ezen verseny súlya alatt szenvednek a magyar gazdasági szakmunkák is, melyekben mindazonáltal az utolsó években némi lendület mutatkozik, habár ennek legnagyobb részben való eszközlője a földművelési sat. miniszterium volt, mely az általa kiadott, segélyezett vagy terjesztett munkákból a lefolyt öt év alatt közel százezer példányt hozott forgalomba. Szükséges még a gazdasági szakoktatás és különösen a szakismeretek terjesztésének egyik főtényezőjeként felemlíteni a gazdasági egyesületeket.

A gazdasági egyesületek vezetőjeképen az ország gazda-intelligentiájának legnagyobb részét magában foglaló országos gazdasági egyesület tekinthető, mely 1835-ben alakult s azóta az 1848-iki események által előidézett megszakitással mai napig működött, s mely főleg az irodalmi téren kifejtett munkássága által nagyban járult a gazdai értelemnek a közönség körében való fejlesztéséhez.

Vezetőinek tapintata s éber figyelme által sok ízben volt alkalmá az ország közgazdasági érdekeinek megóvása mellett lándzsát törni, úgy, hogy alig volt közgazdasági mozgalom, melyben ezen egyesület tekintélyével többé-kevésbé kiváló szerepet ne játszott volna. A vidéki gazdasági egyesületek nagy része azon korszakban keletkezett, mely a forradalom után kezdődő időtől az alkotmány helyreállításáig tartott. Ezen időszakban a politikai mozgalmak a közéletből teljesen ki lévén zárva, a vidék intelligentiája tért keresett működésének, s azt gazdasági egyesületek alapítása és azok ülésének és tárgyalásainak látogatásában találta fel. Természetes, hogy ezen ugyszólván ad hoc keletkezett gazdasági egyesületek akkor, midőn az alkotmányos korszak beállott és a szabad politikai élet újra megindult, nem voltak képesek az előbbi részvétet kelteni, s így azok nagy része vagy megszűnt, vagy pangásnak indult. Csak is az utolsó öt évben mutatkozott e téren újabb és örvedetesb lendület, mióta a földművelési sat. miniszterium földművelési osztályaiban felállított egy országos közeg, melynek közvetítése utján a törvényhozás évről-évre a gazdaság különböző ágainak emelésére, s a gazdasági egyetek céljának előmozdítására több és több összegeket szavazott meg, s midőn ez uton az egyleti életnek újabb tér nyilt.

Ma már örömmel konstatálhatjuk, hogy a gazdasági egyesületek száma az utolsó évtizedben részint ujjá alakult, részint egészen ujonnan keletkezett egyesületekkel együtt a 60-at felülhaladja. (Lásd függelék.)

A szakoktatás terén elsorolt eszközlésekhez számíthatjuk még hazai gazdasági intézeteket végzett egyéneknek további kiképzés végett államsegélylyel külföldre küldését, mely intézkedés egyelőre évenként 6–8 egyénnek kiképeztetésére terjed ki.

Továbbá ideszámíthatók a bizonyos gazdasági napi kérdések, vagy egyéb a gazdaság körébe vágó tárgyakkal felett rendezett nyilvános felolvasások, melyeknek részint az állami intézetek tanárai által önként tartattak, részint a

kormány által e czélból felkért szakférfiak közbenjöttével rendeztetek.

Ha mindezen nagyrészt új eszközléseken végigtekintünk, némi elégtétellel konstatálhatjuk azon haladást, melyet az utolsó időben a gazdasági szakoktatás ügye nálunk tett, s melyet nagyrésztben a törvényhozás azon bölcs belátásának és készségének köszönhetünk, melylyel a szakoktatás s főleg a tanintézetek alapítása s fentartására szükséges összegeket megszavazta. (Ezek kimutatását l. a függelékben.)

A szakoktatás ezen intézményei közt előtérben állanak a gazdasági tanintézetek. Ezeknek fent közölt sorozatából látjuk, hogy az ország minden nagyobb vidéke összesen hat nagyobb és felsőbb gazdasági tanintézettel van ellátva, mely a 8 vagy 6 gymnasiális osztályt, a 6 vagy 4 reáliskolai osztályt végzeteknek kiképeztetésére van szánva; látjuk továbbá, hogy a felállítandó gazdasági tanszékekkel egyesítendő felső népiskolákkal együtt összesen mintegy 20—25 alsóbbrendű gazdasági vagy földművelési, részben vinczellér-képző iskolánk lesz, melyekbe lépő növendékektől az elemi tantárgyaknál több előképzettség nem kívántatik. Megfelel-e a gazdasági intézetek ezen osztályozása, szervezete és száma a szükségnek?

Az intézetek osztályozására nézve megjegyezzük, hogy a fentérintett két csoport között látszólag hiányzik az ugynevezett középiskolák osztálya.

Azonban ezen hiány csak is látszólagos, miután a nagyobb gazdasági intézetek közül azok, melyek növendékeiktől csak 6 gymnásium vagy 4 reáliskola osztálynak megfelelő előképzettséget követelnek, teljesen megfelelnek az ugynevezett közép intézetek hatáskörének, s részemről nem is óhajtanám, hogy oly növendékeknek, kik gymnásiumi vagy reáliskolai tanulmányaikat a fent érintett osztályok előtt félbenszakítják, e célra külön állítandó intézetekben alkalom adassék arra, hogy hiányos készültőségük mellett is pár évi gazdasági tanulmány után bizonyos félképzettségre tegyenek szert, és így ugyszólván a

proletariatus egy új neme alkottassék *). Ha ezek szerint a fennálló két csoport között újabb közép tag beillesztését nem is kívánom, mégis van a szakképzés egy osztálya, mely még nem áll azon fokon, melyen azt a jelenkor igényei állni kívánják, melylyel az egész tanrendszert kiegészíteni, ugyszólván tetézni óhajtanám, és ez a magasb és tudományos szakképzés azon neme, mely a gazdasági intézeteken szükséges jeles szaktanereket, és közigazgatásunk illető ága számára a gazdasági ismeretekkel bíró hivatalnok egyéneket képezni lenne hivatva.

A szakképzés ezen magasb nemére a gazdasági intézetek nem alkalmasak, miután az intézet szűk kereténél és céljánál fogva az ugynevezett alap- és segédtudományok, melyek ismerete pedig a valóságos tudományos képzettség főfeltétele — nem adatnak elő a kellő terjedelem- és alapossággal. Ezt csak a tudományos egyetemek, vagy jól berendezett műegyetemek képesek nyújtani. Ugyanazért igen czélszerűnek mutatkozik, ha az ily intézetekkel gazdasági tanszékek köttetnek össze, melyek az alaptudományoknak teljes kiterjedésben való előadásai mellett azoknak a gazdasági iparra való alkalmazását tanítanák.

Külföldön, különösen Németországban erre elegendő példát találhatunk, hol is a jelesb egyetemek egy része a legkitünőbb gazdasági tanerőkkel dicsekedik s el van látva a gazdasági tudományos kísérletekre szükséges vegy- és egyéb műhelyekkel, valamint a legjobb taneszköz-gyűjteményekkel.

Az ily egyetemeken azok száma, kik a gazdasági tanfolyamot hallgatják, sokkal nagyobb, mint ugyan a külföldön régibb idő óta fennálló, elismert jelességű külön szakintézeteken. Ez arra mutat, hogy a külföld műveltebb

*) Hogy a tanulmányaikat félbenschakitott növendékeknek is nyílik tér a gazdai kiképzésre, mutatja a fennálló földműves-iskolák növendék-sorozata, melynek nagyrészét épen az említett elemek képezik, melyek azonban a földműves iskolai fegyelem és munkakényszer következtében lehangolt igényekkel lépnek az életbe, s többnyire mint felügyelő gazdák, kisebbrendű tisztek alkalmazást találnak.

gazdái közt lábra kapott azon meggyőződés, hogy a helyes gazdálkodás nem egyéb, mint a természettudományok s nemzetgazdaság helyes alkalmazása, mi csak az említett tudományok alapos és tüzetes ismerete útján érhető el.

A gazdasági szaktanitásnak az egyetemekkel összeköttetésben vagy külön szakintézeteken való eszközlésének kérdése Németországban élénk vitát s a sajtóban egy egész irodalmat idézett elő, mely a gazdaközönséget két táborba osztotta. A gazdasági téren elismert tekintélyek nagyobb része az egyetemekkel összekötött szakoktatás mellett nyilatkozott, s e mellett látszik szólni azon körülmény is, melyet említettünk, hogy t. i. az egyetemi szakoktatást hallgatók száma átlagosan jóval nagyobb, mint a külön szaktanintézetek látogatóinak száma. Nem szándékom ezen németországi viszonyok mértékét nálunk alkalmazni, azonban mint fent jelentém, szükségesnek tartom, hogy nálunk egy vagy két helyen a meglévő tudományos egyetemmel, vagy műegyetemmel összefüggésben oly magasb kiképzést czélozó intézet vagy fakultás állíttassék fel, hol az ezután vágyó birtokos, vagy az ezt nélkülözni nem képes szaktanár vagy más szakegyén a gazdasági ismeretek tág körébe vágó összes alap- és segédtudományokat oly terjedelemben találja fel, mely a tudományos kiképzés igényeinek tökéletesen megfelel.

Nem akarom ezzel azt jelezni, hogy egy ily intézet ma már nagyobb költséggel kellene életbeléptetni, hanem csak arra akarok utalni, hogy a még felállítandó alsóbb szakiskoláknál, valamint a vándortanári pályára alkalmazható gazdasági szaktanárok s az e szakhoz értő közigazgatási hivatalnokok kiképeztetésének szüksége oly elodázhatatlan tény, mely legalább arra kényszerít bennünket, hogy ezen tárgyat már ma beható tanulmányozás tárgyává tegyük s annak életbeléptetését egyelőre csak megkísértsük. Erre két alkalom nyílik már a legközelebbi időben. Az egyik a József-műegyetemen, melynek folyamatban lévő újjászervezésével a fennálló egy gazdasági tanszéknek négyre szaporítása által egy gazdasági fakultás felállítása

terveztetik, s itt alkalom nyílnék a Magyarorszáiban még teljesen hiányzó gazdasági mérnökök (Kulturingenieur) képzésére. A másik nem kevésbé előnyös alkalom Kolozsvárt kínálkozik, hol egy már kiváló tanerőkkel bíró és felszerelt gazdasági tanintézettel egy helyen egy tudományos egyetem fog fölállíttatni, s ez alkalmat nyújtana arra, hogy ugyszólván minden nevezeteseb költség nélkül egy tudományos egyetemnek gazdasági szakoktatással való összeköttetése életbe léptethetnék.

Miután ezekben a gazdasági tanintézetek osztályozására nézve elmondottam igénytelen nézetimet, áttérek annak részletezésébe, valjon a fennálló intézetek szervezete megfelel-e viszonyainknak? Azon időszak, mely ezen bírálatra felhasználható, csupán rövid öt évre terjed, mióta t. i. legtöbb tanintézeteink keletkeztek. Azonban már az ezen rövid idő alatt szerzett tapasztalatok is bizonyos szükséges reformok eszközzésére vezettek, midőn a kormány a nagyobb gazdasági tanintézetek igazgatóit mult évben az első tanügyi értekezletre egybehívta.

Ezen értekezlet megállapításai folytán a nagyobb két évi tanfolyammal bíró gazdasági tanintézeteken a gyakorlatba okszerűn bevezető előkészítő év rendszeresített, s az intézetekkel összekötött minta-gazdaságoknak és kísérleti téreknek elkülönített vezetése és az eredmények közzététele lett elhatározva, sat. Az alsóbb iskolák közül a csak 16 éves életkort elért növendékeket elfogadó földműves iskolák és képezdéknel ugyanazon hátrány merült fel, mint az Németországban is a hasonló intézeteknél az eset, t. i. a földművelő a 16 éves életkort elért fiát a földműves-iskolára adni vonakodik, miután a földműves-iskola három éves tanfolyamából 19—20 éves korában kilépvén, katonakötelezettség alá esik, s így otthon a gazdaságban munkáját nem értékesítheti. Ugyanazért bár mennyire óhajtandó, hogy az önálló s a kellő gazdasággal s gyakorlati munkakörrel ellátott ily földműves-iskolák, melyek tisztán csak is a gazdasági kiképzést czéloz-

zák, lehetőleg szaporodjanak, mégis a jelen körülmények közt meg kell elégednünk azoknak olynemű pótlásával, mint az a fentebb jelzett ugynevezett gazdasági felső népiskolák szervezetében megkísértetett.

A felső népiskolákban, melyeket az elemi népiskolát végzett 12 éves növendékek számára minden város felállítani köteles, mely 5 ezer lakosnál többet bir, a válás és közoktatási, valamint a földművelés, ipar és kereskedelmi miniszteriumok közös megegyezése folytán a gazdasági szakoktatás oly formán lett volna alkalmazandó, hogy minden ilyen iskolán a gazdasági szaktanításra egy külön, teljesen szakképzett egyén alkalmaztassék, ki tisztán a gazdasági szakismereteket és a természettudományokat tekintettel a gazdaságra előadni lenne hivatva, s ki, mint ilyen, egyuttal a gazdasági jelleggel bíró felső népiskola igazgató tanára és az iskolával összekötendő mintagazdaság kezelője lenne. Ezen szaktanár kinevezése, valamint fizetése, és általában a szaktanítás költségének viselése a földművelés sat. miniszterium feladata lenne, míg a szükséges gazdaságot adni a felső népiskolát felállító város lenne kötelezve. Ezen iskolák példájára már alapított intézetek közül csak a balatonfüredi szőlőszeti és gyümölcsészeti felső népiskola az, mely néhány év óta fennáll, s az eredményre nézve következtetést vonni enged. És ezen az intézet működéséből vont következtetés határozottan az ily iskolák életrealósága mellett szól, úgy hogy mindaddig, míg a népiskolai törvény értelmében az elemi iskolában elrendelt gazdasági oktatásra alkalmas néptanítói kar meg nem lesz, s mindaddig, míg a köznépek az önálló földműves-iskolák elleni előitélete legyőzve nem lesz, — melegen óhajthatjuk, hogy a külön szaktanárral ellátott felső népiskolák minél több helyen felállíttassanak, hogy így az alsóbb rendű oktatásnak is elégtétessék, s ha a felső népiskolák felállítására kötelezett városok nagyobb része csakugyan az ily szakiskolák szervezésére alkalmat adand, akkor az alsóbb szakoktatás nálunk még a külföld hasonló intézményeivel is tökéletesb alakban

leend szervezve, miután tervszerint gyakorlati gazdasági térrel lesz összekötve, mely előnyt nélkülözik mindazon intézetek és tanfolyamok, melyek Németországban a Landw. Fortbildungsschulen, Landw. Winterschule, s hasonló címek alatt nagy számban a gazdák által került földműves-iskolák pótlása céljából alapítottak.

Az említett felső népiskolák felállítása mellett nem kellene azomban elhanyagolni a néptanítóknak gazdasági ismeretekre való oktatását, melyet a tanító-képezdekben lehetne leghelyesebben alkalmazni, de még többet lehetne ez irányban tenni, ha a már alkalmazásban lévő néptanítók gazdasági oktatása minél nagyobb mérvben eszközöztetnék, hogy a népiskolai törvény rendeletének minél előbb érvény szereztessék, s nem kellene bevárni azon időt, midőn az elemi iskolát azon néptanítók fogják vezérelni, kiket kiképezni ezentúl fognak.

Ugyanazért a kormány által e célból már 1870 óta a néptanítók számára évenként tartott rövid gazdasági tanfolyamok minél nagyobb mérvben lennének folytatandók. Ha ily előadások az ország több részeiben is fognak tartatni, az intézkedés kiterjeszthető lesz az által, hogy a már képzettebb néptanítók maguk is saját járá-sukban vagy kerületeikben a néptanítókat összegyűjtván, azoknak a gazdaság, különösen pedig a kertészet, méhészet s egyéb kisebb a jólétet emelő iparágakban való taníttatását eszközölnék. Ez egy ut volna arra, hogy a gazdasági ismeretek minél gyorsabban terjedjenek és a népiskolai törvény helyes intenióinak elégtétessék a nélkül, hogy ezért éveket kellene várni, éveket, melyek ugy gazdaszatunkra nézve, s így közvetlenül a haza jólé-tére nézve teljesen elveszettek volnának.

Azon eszközök közé, melyekkel a gazdasági értelemnek az iskolákon kívül nagyobb kiterjedést szerezhetnénk, még több másokat is számitunk, melyek közül első sorban kell megemlitenünk a népszerű gazdasági könyveknek és lapoknak és az olvasóköröknek terjesztését. Ez irányban külföldön már

több kísérlet tételét, s ennek követését részünkről is ajánlhatjuk a közönség figyelmébe.

Ajánlatos volna azon eljárás, hogy a meglévők tekintetbe vételével a gazdaság minden ágára kiterjedő népszerű gazdasági könyvek szerkesztessenek és forgalomba hozassanak, és hogy néhány a nép nyelvéhez és gondolkozásmódjához mért folyóirat indíttassék meg, melyeknek olvasására, terjesztésére és az azokban foglaltaknak megvitatására minél nagyobb mérvben gazdasági olvasókörök alakíttassanak.

Hogy egy közelebbi példát hozzak fel, megemlítem, hogy az osztrák kormány a már meglévő népszerű gazdasági munkákból több kisebb könyvtárt állított össze s több száz ily könyvtárt oly községeknek adományozott, hol ezek alapján kisebb gazdasági olvasó-körök alakultak. Ezen eljárást követni nálunk is czélszerű volna, azon módosítással, hogy azon munkáknak szerkesztésére, melyek az ily kisebb könyvtár felállítására szükségesek és a melyekkel szakirodalmunk még nem bír, jutalmakat vagy ösztöndíjakat kellene kitűzni. Hogy a gazdasági olvasókörök mikép alakuljanak, arra a gazdasági oktatásban részesült néptanítók és lelkészek gyakorolhatnak befolyást, s erre a többek közt a vándortanítók intézménye is ad bő alkalmat.

A vándortanítók kötelességei közé tartozik az is, hogy azon népet, melynek tanítására hivatvák, az általuk előadottak felfogására fogékonnyá tegyék. Ennek eszközésére pedig semmi sem czélszerűbb a gazdasági értelem terjesztésénél, a melynek az olvasási kedv és alkalom szolgál legjobban. Ezt pedig elérhetni akkor, ha maguk a vándortanítók veszik kezükbe kerületeikben az olvasókörök alapítását.

A gazdasági értelmiség terjesztésének egyik meg nem vetendő neme továbbá a példa.

Tudjuk igen jól, hogy sok földműves némi gyanakodással s előítéllettel tekint minden újításra, s mégis számos esetben az újítás oly példái, melyek közvetlen szeméi

előtt vannak, s a melyek világosan kimutatják neki, hogy egy vagy más gazdasági újítás csakugyan képes az ő saját gazdasági modorán könnyítést és nyereséges változtatást előidézni, nem tévesztik el hatásukat.

Ennek bebizonyítására elegendő felhozni, hogy pl. Mosony vármegyében a földesurak példája és a gazdasági egyesület különböző közegeinek buzgó működése folytán, a földművesek között igen nagy mérvben (több mint 300 példányban) terjedt el nemcsak a vető-, hanem még az igen nagy költséget igénylő gőz-cséplőgép is, melynek megvásárlására kisebb földművelőkből álló csoportok és társulatok állottak össze. Szükségtelen továbbá emlitenem, hogy Magyarország sok vidékein a kisebb földműves juhái vagy sertései nemesítésére a legjelesb faj-állatokat használja.

Több hasonló példát hozhatnék fel, mely mind arra látszik mutatni, hogy az igazi jó példa a kevésbé művelt kisebb földművelőknél sem téveszti el hatását.

Ezen következtetést azért állítottam fel, hogy utaljak a minta- vagy példán gazdaságok által közvetített értelmiség terjesztésére.

Nem értem itt azon mintagazdaságokat, melyek mindennemű kísérletekbe bocsátkoznak, költségesnél költségesebb gépeket alkalmaznak, s a melyek terjedelme némelykor oly nagy, hogy nemcsak a kisebb földművelő, hanem még a nagyobb műveltségű közbirtokos sem képes magának áttekintést s tájékozást szerezni az iránt, hogy vajon ezen mintagazdaság okszerű berendezés és tartós jövedelmezés dolgában csakugyan példányul állítható-e fel? hanem értem az oly mintagazdaságot, mely egy a paraszt gazdának birtokától terjedelemre nézve nem nagyon elütő birtokot képez, s melyen gyakorlatilag ki van mutatva, hogy hasonló területen miként lehet túlságos nagy beruházás nélkül csupán csak a kellő értelem és a helyes eszközök megválasztása, a vetés-forgásban az okszerű sorrend megtartása és hasonló eszközlések által a legnagyobb jövedelmet előállítani.

Ily mintagazdaságul nem óhajtának sem a kormány, sem a gazdasági egyesületek által külön birtokokat megvásároltatni s azokat egy külön alkalmazandó tisztviselő által kezeltetni, hanem óhajtánám azt, hogy az ily mintagazdaság egy már meglevő ugynevezett parasztbirtokon szerveztessék, melynek vezetése a rend- és okszerűsége nézve már is némileg feljebb áll a többinél, vagy a melynek birtokosa elég jóakaratot és értelmiséget mutat arra nézve, hogy reá egy okszerűbben berendezett kis gazdaságnak vezetését, ha e célra a kellő utasításban részesül, némi biztosággal bizni lehet.

Az ily kisbirtokosnak gazdasága azon vidékre nézve, melyen létezik, példánygazdasággá volna szervezendő és kinyilvánítandó. Az ily kisbirtokosnak vagy parasztagdának a helybeli gazdasági egylet, vagy a kormány adná azon segílyt, akár kölcsön, akár törlesztésre, melylyel gazdaságát a célnak megfelelőleg teljesen felszerelheti. Az ily segíly utján jött pénzzel felszerelt példánygazdaság a helybeli gazdasági egylet 2—3 tagjából alakított felügyelő bizottság által volna ellenőrzendő. A kellő cél elérése végett a gazdaság mindenkinek megtekintés végett nyitva állana, s a számadás évenként nyilvánosan közzéteendő volna, hogy mindenki a példánygazdaság kezelésének eredményéről meggyőződést szerezhessen. Meg vagyok róla győződve, hogy az ily mintagazdaságok a szándékolt célt nem fognák eltéveszteni, ha a vidék kisbirtokosai csakugyan meg fognak győződhetni arról, hogy hasonló nagyságu s minőségü földdel bíró kérdéses példánygazdaság a befektetett beruházások, s a ráfordított értelem és szorgalom következtében dúsan és folytonosan jövedelmez, s ha látni fogja, hogy a mintagazdaság jól kezelt földjei mennyivel termékenyebbek az övéinél, s a termékek a jobb árban is kelnek, alig hiszem, hogy e példa, legalább a gazdák egy részében termékeny földre ne találjon? E mellett megjegyzendőnek találom, hogy a mintagazdaságok ezen ugyszólván egyetlen okszerű nemének előadott szervezése csekély vagy éppen semmi költséget sem fogna okozni.

Van még egy neme a gazdasági szakértelem terjesztésének, és ez a gazdasági muzeum, mely előre fogékonyrá teszi a közönséget a gazdasági szakismeretek fontossága és nagy terjedelme iránt, és a mely képes a gazdasági szaktudománynak számtalan ágát és a vele összekötött ismereteket ugyszólván népszerűvé tenni.

Ezen célra semmi sem szolgálhat helyesebb eszközzül, mint egy jól szervezett gazdasági gyűjtemény. Egy ily muzeum alapítása érdekében már megtették az első lépések az által, hogy az országos gazdasági egyesület kebeléből egy bizottság küldetett ki, melynek feladata leendő, a már meglevő pomologiai és gazdasági gyűjteményt egy nagyobb muzeummá átalakítani.

Hogy mily terjedelmű lehet egy ily gazdasági muzeum, azt a szt.-pétervári és a berlini hasonló nagyobbyszerű intézetek mutatják; s hogy ily muzeum csakugyan nagy befolyást képes gyakorolni a közönségre és ismeretei terjesztésére nézve, azt mutatja azon modor, melyben hasonló muzeumok a külföldön hatottak.

Mire nézve például felhozom a württembergi iparmuzeumot Stuttgartban.

Az ottani kormány belátván azt, hogy a közönségre semmi sem vonzóbb a látványosságnál, az iparmuzeum sokféle tárgyainak helyes és izléses, könnyű átnézetet nyújtó elrendezésére nagy gondot fordított, hogy így a közönséget minél sűrűbb látogatására s ugyszólván a mulatva oktatásnak megnyerje. Midőn Württembergben megfordultam, minden vasuti állomáson az indóházakban valamint a vasuti kocsikban kivétel nélkül állandóan hirdelve láttam a stuttgarti iparmuzeumot, mely mindennap kivétel nélkül a közönség által ingyen meglátogattathatik. Ezen nagymérvű hirdetésnek az az eredménye, hogy a stuttgartiakon kívül ugy a vidéki közönség, mint az idegenek igen nagy számmal látogatják az iparmuzeumot.

Hogy kiemeljem, mikép értékesítik a muzeumot a vidék számára is, kitünik azon körülményből, hogy min-

den vidéken néhány iparosból összeálló csoportnak jogában van, az iparmuzeumból egy vagy más kézművészetre vagy mesterségre vonatkozó eszköz-gyűjteményt kikérni, és azt több óra tanulmányozás vagy egyéb ily célra megtartani. Így a muzeum száz meg száz irányban hasznosíthatik és nem marad mintegy holt tőke, mint az más államok gyűjteményeivel az eset.

Ha nem is remélem azt, hogy a nálunk alakítandó gazdasági muzeumnak sikerülni fog ily módon a gazdasági ügynek közvetítőjeként szerepelni, de mégis hiszem, hogy egy gazdag s kellő izléssel felállított gazdasági gyűjtemény a közönség egy részét, különösen, ha ez népszerű felolvasások által is elősegítették, képes lesz ezen intézet látogatására megnyerni. De hiszem azt is, hogy a gazdasági muzeumban lévő tárgyak, ha nem is azon mérvben, mint a fentebb említett stuttgarti iparmuzeumban, de mégis némi irányban gyakorlatilag is hasznosíthatók lesznek. Hasznosíthatók lesznek oly módon, mint a berlini gazdasági muzeumban, hol a különböző gyárosok és gépészek által beküldött gazdasági eszközök vagy a muzeum igazgatósága által közvetlenül, vagy a vidéki gazdasági egyesületek által gyakorlati kísérlet alá vétetnek. Így a közönségnek gyakran és olcsón nyújtatik alkalom arra, hogy az újabb gépekkel s eszközökkel megismerkedjék. Ez nálunk annál könnyebben volna eszközölhető, miután azon szerencsés helyzetben vagyunk, hogy az országos gazdasági egyesület, mely ezen gazdasági muzeumnak remélhetőleg nemcsak kezdeményezője, de alakítója is lesz, Pest közelében egy kellő nagyságú gazdasággal bír, hol az ily gépek és eszközök megkísérlésére elegendő alkalom nyílik.

Egy további neme a gazdasági értelmiség terjesztésének a gazdasági kísérleti állomások intézménye, mely nálunk még igen csekély mértékben létezik.

Az egyetlen ilyenmü gazdasági kísérleti állomás a magyar-óvári intézettel összeköttetésben felállított gaz-

dasági gép-kísérleti állomás. Ezen állomásnak feladata, mint már elnevezéséből is kitetszik, a különböző gazdasági gépeket kísérlet alá venni s azoknak használati értéke felett bírálatot adni, a célból, hogy a közönség e tekintetben kellőleg tájékozva legyen. Az állomás csak néhány év óta működik és már ismeglehetős tekintélyt szerzett magának.

A sajátképeni kísérleti állomások, melyek Németországban oly nagy számmal állanak fenn, nálunk még nem léteznek, kivéven a gazdasági intézetekkel összekötött vegyműhelyeket, melyek közül egyelőre kettő, ugymint a magyaróvári és debreczeni, egy vegykísérleti állomássá fog átalakíttatni.

Ezenkívül a kísérleti állomásoknak egy neme, melyet a közönség már is követelt, a bor-vegykísérleti állomások legközelebb Tarczalon és Keszthelyen fognak felállíttatni.

Habár a fennálló körülmények oda mutatnak, hogy a kísérleti állomások nálunk még a kellő viszhangra nem találtak, mindazonáltal kívánatosnak tartanám, hogy az ország néhány vidékén oly kísérleti állomások állíttatnának fel, melyek nem a közönség kívánatára, hanem saját tudományos czélu kezdeményezésük folytán, ugy a vidékek termékeit, mint az egyéb ide vágó tárgyakat kísérlet és megvizsgálás alá vennék és a nyert eredmények nyilvánosságra hozatván, a közönség nézeteit jobb utra terelnék.

Az elmondottak összefoglalása után a vonható következtetések lényegét e következő néhány tételben kívánom összeállítani:

a gazdasági szakoktatás szüksége elismert tény; s annak mikéntje iránt a kérdések egy része már tisztázottnak mondható; és pedig

szükséges, hogy a gazdasági szakoktatás eszközei, a tanintézetek, bizonyos osztályozás alá jöjenek, hogy úgy

a kisebb földművelők, mint a műveltebb közönség oktatására a kellő alkalom nyujtassék;

szükséges, hogy a gazdasági szakoktatás ne empiricus módon, hanem a gazdasági szakismeretekkel szoros összeköttetésben álló természettudományok alapján adassék; és végre

szükséges, hogy a gazdasági ismeretek oktatása lehetőleg karöltve járjon a gazdasági gyakorlattal.

Ezen megállapított elvi kérdéseknek megfelelőleg konstatáltuk, hogy a meglévő gazdasági intézetek osztályozása úgy az alsóbb mint a felsőbb szakoktatás első árnyalatának a fennálló szükséghez képest megfelel, s csupán a szaktanárok képzésére szükséges magasb intézettel való kiegészítést igényli; konstatáltuk továbbá, hogy a meglévő és tervezett intézetek szervezetében elég van téve a gyakorlat követelményeinek; konstatáltuk azt is, hogy az országban levő 4 — és a felállítandó 2 nagyobb s felsőbb gazdasági tanintézettel elég van téve a műveltebb osztály kiművelésére; de konstatáltuk egyuttal azt is, hogy miután Magyarország köznépeinek túlnyomólag nagy része földműveléssel foglalkozik, ezen milliókra menő népesség oktatására a legnagyobb mérvben kell az alsóbb szakoktatásra szolgáló intézményeket életbe léptettetni.

Konstatáltuk, hogy az ezen célra fennálló alsóbb iskolák nem elegendők, hanem hogy a nagy tömeg oktatására és értelmiségének emelésére haladék nélkül hatni kell mindenekelőtt a népoktatási törvény értelmében, a gazdaságnak már az elemi iskolákban való taníttatása és a gazdasági felsőbb népiskolák felállítása által; hatni kell a vándor tanítók intézményének minél nagyobb mérvbeni behozatala; a gazdasági falusi olvasó-körök alakítása, a népszerű könyvtárak utján s egyéb módon a népszerű munkák terjesztése, a nép nyelvén irt gazdasági folyóiratok megindítása, és végre a paraszt-birtokokon állított mintagazdaságok alapítása által.

Ha az itt jelölt teendőknek, t. i. a gazdasági érte-

lemnek iskolák felállítása, vándortanárok alkalmazása, népszerű iratok terjesztése, könyvtárak, fali ábrák szétosztása, egyszóval e célra szolgáló minden eszköz alkalmazása által elég lesz téve, akkor meg lehetünk győződve, hogy az országban a legüdvösebb s a legbiztosabban gyümölcsöző beruházást teljesítettük, melynek áldást hozó kamatai elmaradni nem fognak.

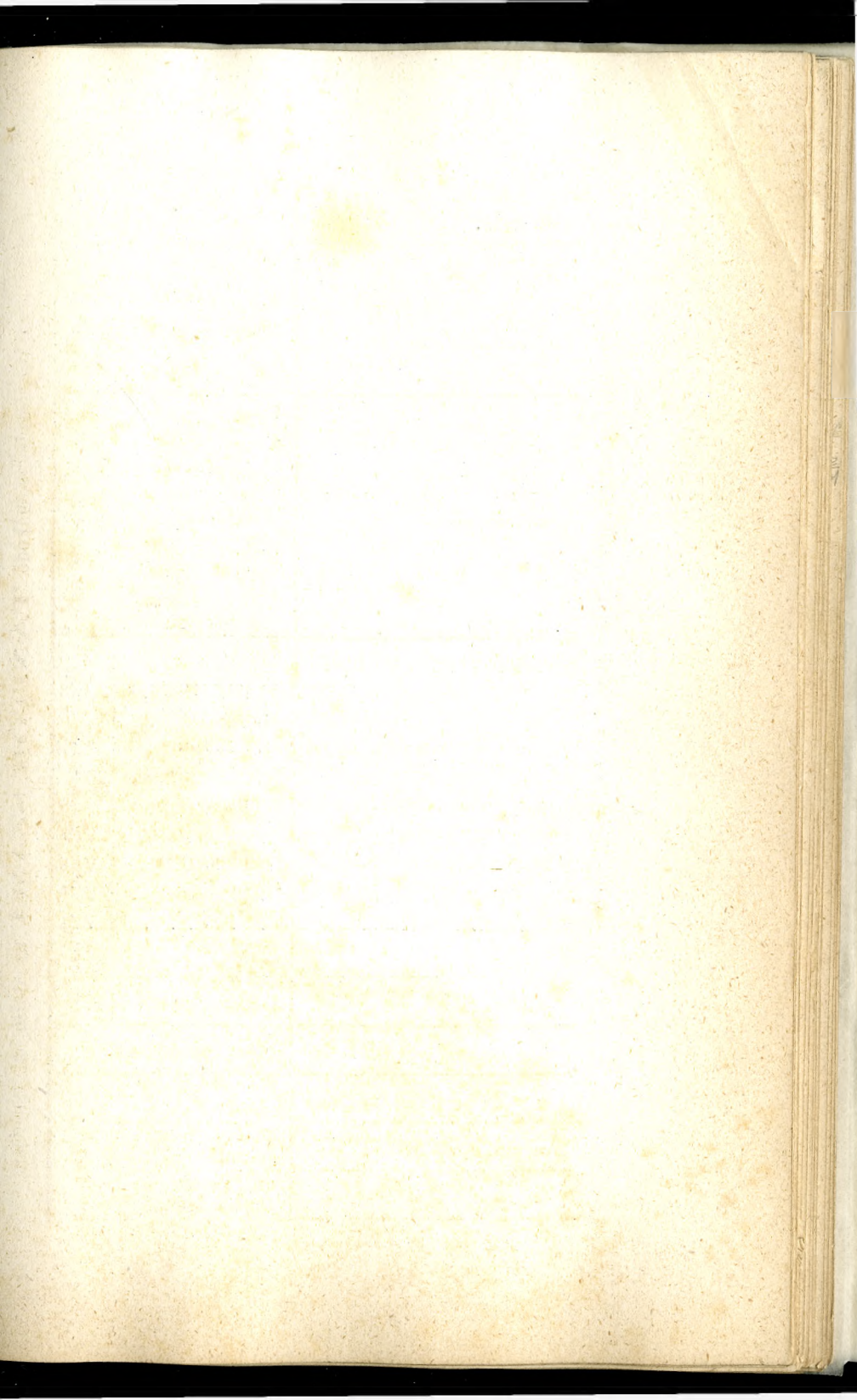
A függelék tartalma.

1. A gazdasági tanintézeteken működő tanítók száma.
  2. A gazdasági tanintézeteken a növendékek száma.
  3. A gazdasági tanintézetekre fordított bruttó költségek.
  4. A gazdasági tanintézetek bruttó jövedelmei.
  5. A gazdasági szakoktatásra a tanintézeteken kívül fordított költségek.
  6. Egy felsőbb gazdasági intézet tantervezete.
  7. Egy földműves-iskola tantervezete.
  8. Egy vándortanítói utasítás.
  9. A Magyarországon megjelenő gazdasági szaklapok jegyzéke.
  10. A magyarországi gazdasági szakegyletek jegyzéke.
-

A gazdasági tanintézeteken működő **TANÍTÓK SZÁMA** az utolsó hat tanévben.

Tanév	Állami nagyobb v. felsőbb intézetek				Állami földmives és egyéb alsóbb iskolák				Magán földmives és egyéb alsóbb iskolák					Képzési gazd. tanfolyamok		Mind összesen	Állami				
	M.-Óvár	Keszthely	Debreczen	Kolozsvár	Keszthelyi földm. iskola	Debreczeni	Hradeki	Dioszegi vin- czellérképezde	B.-Füredi gazd. felső népiskola	Budai vinczel- lérképezde	B.-Füredi szerez- tetház	N.-Szent- Miklósi	Beszterczei	Meggyessi	Brassói		Kassa	Debreczen	állatgyógy- intézet	erdészeti aka- demia	műgyetemi gazd. tanszék
1866/7	12	8	.	.	1	.	.	.	.	2	.	1	.	.	.	.	.	24	7	7	1
1867/8	12	7	5	.	1	1	.	.	.	2	.	1	.	.	.	.	.	29	7	7	1
1868/9	12	7	7	4	1	2	.	.	.	2	.	1	.	.	.	.	1	37	7	8	1
1869/70	18	8	8	9	1	2	2	3	1	2	.	1	.	.	.	.	1	56	10	8	1
1870/1	17	8	8	12	1	2	3	3	1	2	1	1	3	.	.	.	1	63	10	8	1
1871/2	18	9	8	12	1	2	3	3	1	2	1	1	3	3	3	1	1	69	10	8	1

* Ezen rovatbeli számok nem teljesen biztos adatok után vétettek fel.

A gazdasági tanintézetek növendékeinek száma az utolsó hat tanévben.

Tanév	Allami nagyobb vagy felsőbb gazd. intézetek				Allami földműves és egyéb alsóbb gazd. iskolák					Magán földműves iskolák és egyéb alsóbb gazd. iskolák					Képzedei gazd. tanfolyam		Mind összesen	Allami állatgyógyintézet		
	M.-Óvár	Keszthely	Debreczen	Kolozsvár	Keszthelyi	Debreczeni	Hradeti	Diószegi vinczell. képezde	Bal.-Füredi szőlőszeti f. népiskola	Budai vinczell. képezde	B-Füredi szeretetház	N.-Szentmiklósi	Beszterczi	Meggyesi	Brassói	Kassán		Debreczenben	rendes	rendkívüli
					földm. iskola					földm. iskola										
186 ⁶ / ₇	125	91	.	.	21	.	.	.	.	15	.	10	.	.	.	.	.	262		
186 ⁷ / ₈	130	103	.	.	17	20	.	.	.	9	.	10	.	.	.	.	.	289	71	126
186 ⁸ / ₉	126	120	32	.	21	34	.	.	.	7	.	10	.	.	.	36	.	386	76	127
186 ⁹ / ₁₀	118	100	48	37	18	33	.	.	14	4	.	8	.	.	.	46	16	472	95	127
187 ⁰ / ₁	125	83	48	55	21	33	11	11	20	13	20	13	3	.	.	51	19	526	101	111
187 ¹ / ₂	148	72	51	74	23	32	14	9	14	15	31	11	3	7	14	36	49	603	115	111

A selmeczi erdészeti akadémián a hallgatók száma átlag 60 és 90 közt volt.
 A műegyetem gazdasági előadásait 12—35 hallgató látogatta.
 A lefolyt idő alatt az erdészeti vizsgát letett egyének száma 87 volt.

Az állami gazdasági tanintézetek bruttó-jövedelme.

Tandíjak sat. és intézeti gazdaság bevételei 1867-től fogva.

Évszám	Magyar- óvári	Keszthelyi	Debreczeni	Kolozs- monostori	Hradeki földm. iskola	Diószegi vinczell. képezde	Állatgyógy- intézet	Összesen
	gazdasági tanintézetek							
1867	?	5,882	—	—	—	—	9,960	15,842 *)
1868	?	6,787	2,585	—	—	—	10,139	19,511 *)
1869	18,206	7,364	8,822	130	—	—	11,376	45,898
1870	26,183	6,544	14,125	2,239	950	—	10,984	61,025
1871	26,327	4,674	13,537	3,153	800	—	10,400	58,891

*) M.-Óvár nélkül.

A gazdasági szakoktatás czéljaira a gazdasági tanintézeteken kívül fordított összegek 1867-től.

	1867	1868	1869	1870	1871
1. Néptanítók számára tartott szünidei gazd. tanfolyamok				6,249	7,532
2. Vándor tanítók fizetésére				1,160	4,466
3. Gazd. szaktanárok külföldön képzésére			2,000	1,600	5,200
4. Külföldi intézetek látogatására				2,000	1,974
5. Gazdasági szakmunkák kiadása, terjesztése			3,811	5,997	6,006
6. Erdészeti államvizsgák költségei	146	684	390	490	331
Összesen	146	684	6,201	17,496	25,509

Ezen kimutatás hiányos annyiban, hogy az itt elsorolt összegeken kívül a kiküldetések, vándortanári fizetések, szakmunkák költségeinek egyrésze az illető szakok (pl. borászati, dohánytermelési) rovatainak hiteléből is fedeztettek.

EGY FELSŐBB GAZD. TANINTÉZET TANTERVEZETE.

FELSŐ INTÉZET.

I. Az intézet szervezete.

Az intézet célja. — A debreczeni országos gazdasági felsőbb tanintézet célja a gazdasági pályára készülő ifjakat, mint leendő birtoktulajdonosokat, bérlőket, vagy gazdatisztekot, jövő hivatásukra korszerű tudományos szakképzéssel a gazdaság minden ágában alaposan előkészíteni, s e mellett az erdőszet főbb elveivel is megismertetni.

Fő felügyelet és igazgatás. — Az intézet a vele kapcsolatban álló földműves-iskolával a magyar királyi földművelés-, ipar- és kereskedelmi miniszterium fő felügyelete alatt áll. Az intézetet közvetlenül igazgatja és vezeti az igazgató, kinek elnöklete alatt a tanári testület tanácskozik és határoz a tanulók felvétele s a bizonyítványok kiállítása felett, továbbá az oktatást illető minden ügyben, valamint a jelentékenyebb fegyelmi esetekben is.

Tantárgyak. — A debreczeni orsz. gazd. felsőbb tanintézetben következő tantárgyak adatnak elő:

1. Alaptudományok.

Mennyiségtan, gazdasági számításokkal.

Természettan, általános géptannal.

Éghajlattan.

Általános és földművelési vegytan.

Gazdasági állattan.

Állatboncz- és élettan.

Gazd. növénytan, növény-, boncz- és élettan.
 Gazd. ásványtan és földisme.
 Nemzetgazdászati alapvonalai.

2. Szaktudományok.

Talajjisme és általános növénytermelés.
 Részletes növénytermelés és rétmívelés.
 Általános gazdasági állattenyésztés.
 Szarvasmarha-tenyésztés.
 Juhtenyésztés és gyapjuisme.
 Ló- és sertésenyésztés.
 Gazdasági gép- és eszköztan.
 Gazdasági üzlet- és számvitel.
 Gazdasági becsléstan.
 Gyümölcsfatenyésztés és szőlőmívelés.
 Méh-, selyemhernyó- s baromfitenyésztés.

3. Segédtudományok.

Állatgyógyászat alapvonalai.
 Erdőszettan alapvonalai.
 Gazdasági iparüzlet.
 Mezőgazdasági statisztika.
 Gazdasági építészettan.
 Gyakorlati mértan.
 Rajzgyakorlat.

A tanítás segédeszközei: a természet- és mértani készülékek, a vegytani műhely, — állattani, állattenyésztési s gyógyászati, — továbbá ásvány-, növény-, eszköz- és gépjűtemények, — az intézeti könyvtár s a jól felszerelt olvasó-terem.

Gyakorlati utmutatásra szolgálnak: az intézet 600 kat. hold területű gazdasága, kísérleti-, konyha-, gyümölcs- és szőlőkertje, s a tanfolyam alatt Debreczen városa s vidéke gyári- s gazdaságaiba eszközözendő kirándulások.

A tanfolyam két évre terjed; a tanév október 1-jén veszi kezdetét.

Felvételi feltételek. — A ki az intézetbe felvétetni óhajt, köteles kimutatni:

1. nyolcz gymnasiumi vagy hat reáliskolai osztály jó sikerrel bevégzését; ide sorolható minden felsőbb tanodán végzett tanfolyam;

2. jó erkölcsi magaviseletét;

3. betöltött 17 éves életkorát;

4. hiteles bizonyítványt gazdasági gyakorlatban töltött legalább egy évről.

Mind azok, kik az elősorolt feltételek valamelyikének teljesen meg nem felelnek, forduljanak bővebb utasításért az igazgatósághoz; irányadólag kijelentvén azonban már e helyt, hogy a kik az I. pont alatt megkívánt előképzettséget kimutatni nem képesek, a mennyiségben, természetben, természetrajz s vegytan alapvonalaiából felvételi vizsgatételre köteleztetnek, — a mely azonban ismét csak az esetre engedélyezhető, ha az illető a hatodik gymnasiumi, vagy a reáliskolai negyedik osztályt megfelelő sikerrel végezte. A felvételi vizsgán kívánatlik: a mennyiségben, a négy algebrai alapszabály, a hatványozás, gyökvonás, s a mértanból a síkmértan elemeinek ismerete; a természetben: a testek általános tulajdonai, hőtan, fénytán, villanyosság s delejesség egész terjedelmében; a természetrajzból, nevezetesen az állattanból a rendszerisme, — a növénytanból az alaktan (morphologia) elemei s a rendszerisme, az ásványtanból a jegecztan elemei;

a vegytanból az elemek ismerete, a vegyi hatások (égyvénny és savany) ismerete, a savak és sók elmélete.

A felvételre jelentkezők tartoznak szülőik vagy gyámjuk írásbeli nyilatkozatát is felmutatni, hogy az intézet látogatása nekik megengedett.

Oly nagykorú és önálló férfiaknak, kik a gazdasági téren több évi gyakorlati foglalkozást képesek kimutatni, az elővizsga a tanári testület által elengedtetetik.

Vendéghallgatók, az illető tanároknál jelentkezés után, az előadásokat látogathatják, igényt azonban semmiféle hivatalos bizonyítványra nem tarthatnak.

Beiratás s a felvételi vizsgák határ-ideje. — A felvételi beírások október 1—5-ig történnek; fél év közben felvétel nem történik. Az elővizsga letételére kötelezettek tartoznak szeptember 25-ig írásban jelentkezni, október 1-jén pedig okvetlen személyesen megjelenni.

Tan- és ösztöndíjak. — A debreczeniek kivételével, a kik ingyen oktatásban részesülnek, minden egyes hallgató harmincz o. é. frt tandíjt fizet, és pedig tizenöt forintot azonnal a beíráskor, tizenöt forintot pedig legkésőbb az első félévi vizsgák kezdete előtt. A szegényebb sorsu tanulók jó előmenetel, példás szorgalom és magaviselet következtében e tandíj kétharmadától a tanári testület ajánlatára felmentethetnek.

Az országos gazdasági pénzalapból jelenleg évenként négy ösztöndíj van két-kétszáz forintjával megállapítva.

Szállás és élelmezés. — A hallgatók szállás és élelmezésről maguk gondoskodnak. A távolabb vidékről jövőknek, megkeresésükre, készséggel közbenjár az igazgatóság.

Fegyelmi rendszabályok. — Ezek minden egyes hallgatónak felvétele alkalmával kézbesítettnek, s pontos megtartásuk felett az igazgatóság szigoruan öröködik.

Vizsgák és bizonyítványok. — Minden félév végén vizsgák tartatnak, melyek sikeréről a hallgató bizonyítványt nyer. Az egész tanfolyam sikeres bevégezése után végbizonyítvány adatik.

Az intézeti hallgatók hadkötelezettségüknek mint egy éves önkéntesek a helyben állomásozó gyalog vagy lovas ezredben tehetnek eleget, a mennyiben hadkötelezettségüket a tanfolyam második, de csak is második évében szolgálhatják le.

A HRÁDEKI MAGYAR KIRÁLYI FÖLDMÍVES-ISKOLA TAN- TERVEZETE.

A földmíves iskola célja.

A hrádeki földmíves iskola célja a vidékbeli kisebb birtokosokat gazdaságaik okszerű berendezése- és kezelésére oktatni, vagy e célra alkalmas és használható felvi-gyázókat és munkásokat képezni.

A tanfolyam tartama és beosztása.

A tanfolyam három évre terjed és pedig :

1. az első év főleg előkészítőnek tekintetik, melyben az elemi tantárgyak ismétlésére fog fő gond fordítani, e mellett gyakorlatban a gazdasági munkákra ;

2. a második és harmadik évben a gazdasági munkák gyakorlata és az okszerű gazdaság vezetésének s annak különböző ágainak tanítása a természettudományok alapján.

A tanév november 1-én veszi kezdetét. A téli félév végződik márczius 31-én. A nyári félév kezdődik april 1-én, végződik september végén.

Fölvételi föltételek.

Az intézetbe évenként 8—10 növendék vétetik föl, kik teljes ingyen tanítás-, élelmezés- és egyéb ellátásban részesülnek.

Ki az intézetbe fölvétetni akar, tartozik kimutatni :

1. hogy tót nyelven olvasni, írni és számolni tud ;
2. hogy jó erkölcsi magaviseletű ;

3. hogy a 16 éves életkort betöltötte;

(kisebb koru, de erősb testalkattal bíró növendékek felvétele iránt esetről esetre a földművelés, ipar- és kereskedelemügyi miniszterium határoz;)

4. orvosi bizonyítvánnyal, hogy munkaképes, ép és erős testalkattal bír;

5. szülőinek vagyoni állapotát az illető község bizonyítása szerint.

A felvételi folyamodások legfeljebb október 15-ig a földműves-iskola igazgatójához intézendők, annál inkább, miután az intézetbe felvehetők száma korlátolt lévén, el nem fogadás esetében az illetők kellő időben értesített-hessenek.

Minden növendék belépésével magát a földműves-iskola fegyelmi szabályainak aláveti, s azokat szigoruan megtartani köteles.

Az elméleti és gyakorlati oktatás módja.

I. év, téli félév.

Első szükség levén, hogy a tanuló kellően előkészítették azon ismeretekre, melyeket az egész tanfolyam alatt el kell sajátítania, hogy kellő alappal bírjon a népszerű tanítás megértésére, hogy otthonos legyen a természettudományok legelső elemeiben, és a tanító ne legyen a szaktanítás alatt folytonosan kénytelenítve a tárgytól eltérőleg egyes szavak és azokhoz kötött fogalmak magyarázására.

Hogy ezen előkészítésnek elégtétessék, a segédtanár nyelvtan és helyes íráson kívül tanítja a természetrajzot, és a közönségesebb természettüneményeket magyarázza.

A tanár tanítja a számtant, gyakorlatilag ismerteti a talajt, különös súlyt fektetvén fizikai tulajdonságaira, szintugy gyakorlatilag ismerteti a gazdasági eszközök és gépek szerkezetét, azok használatát és kezelését. Tanítja a háziállatok külemtanát, hogy a tanuló már mint az állatot ismerő hallja az annak mikénti tenyésztésére vonatkozó tanítást.

Hetenként kétszer értekezés tartatik, vagy este az esteli után, vagy a külső munkákra alkalmatlan időben. Ezek alkalmával a tanár vagy segédtanár ismétli a tanulókkal az iskolában mondottakat, értekezik a különféle munkákról, ez alkalommal egészítvén ki azon hiányokat, melyeket a tanuló ismereteiben észrevesz. Megfelel kérdésekre, melyek a tanuló által hozzá intéztetnek.

A többi ideje a tanulónak gazdasági munkákkal foglaltatik el. A munkára nézve azon eljárás követtetik, hogy a tanulónak az intézet gazdája, a segédtanár, vagy a tanár által a munka megmutattatik és azután azt a lehetőség szerint külön teljesíti, hogy a munkában elkövetett hibákra figyelmessé tétethessék és így annak helyes végzését mielőbb megtanulja.

A körülményekhez képest a fafaragással is minden tanuló lehetőségig hetenként rendszeren gyakorlatilag foglalkoztattatik. Megjegyeztetik itt, hogy a számtan tanításánál a példák mindig a gyakorlati életből merítettnek, és a tanár ennek tanításánál már a számadásvezetést mintegy megalapítja.

I. év, nyári félév.

Az első félévben a tanuló megismerkedett a talajjal, a gazdasági eszközök és gépek használatával; ezt vevén alapul, — a tanár, a gazdaságban termett növényeket használván okadatolásra — előadja a növénytermelést, s a gazdasági földmérést; ezen tárgyba tanítványait oly módon vezeti be, hogy megtanítja őket egy rendes beosztás készítésére, vagy is gyakorolja őket a rendes alakzatok felmérésében és elosztásában, továbbá előadja folytatólag a számtant. A segédtanár tanítja folytatásul a tót nyelvet és természetrajzot, azonkívül a baromfi- és haltenyésztést. Az intézet kertésze tanítja a kertészetet és a méhészetet, mely utóbbinak tananyagját a méhes képezi.

Munka a gazdaságban a tanár és segédtanár felügyelete alatt.

Esős időben az elméletileg előadott tárgyakból ismételések tartatnak.

II. év, téli félév.

A tanár oktatást ad az állattenyésztésből és a nagyobb házi állatok ápolásáról; különös tekintettel azok beteg állapotára, és e mellett a tanulók a közönséges segélynyújtásokra gyakorlatilag is megtanítatnak.

A gazdasági üzlet főbb tényezői, a növénytermelés és állattenyésztés ismereteseik lévén, a tanár átmegy a gazdasági számvezetés tanítására, egy egyszerű, de világos számadási mintához kötvén tanítását, mely minta egy kis gazda szükségének megfelel.

A segédtanár tanítja az erdészeti alapvonalait, az építkezési anyagok előállításának módjait, továbbá az egyszerűbb gazdasági épületek felállítását. A kertész folytatja a kertészet előadását.

Munka különösen az istállóban. Gyakorlati oktatások a tejkezelés- és sajtkészítésben, úgy lehetőleg egy közel kováscsübhelyben, hol a rendes vasalás ismeretére, s a helyes pataápolásra tanítatnak.

Hetenkint kétszer a tanár vagy segédtanár által esti értekezés tartatik, mely alkalommal a hét folytán a tanulók által beadott kis írásbeli dolgozatok beszéltetnek meg.

Gyakorlat a faragó-műhelyben, hol már a múlt évi gyakorlat alapján egyszerűbb gazdasági eszközök lesznek készítendőek.

II. év, nyári félév.

A tanár oktatásokat ad a kisgazdaságok berendezése és különös kezelési módjáról, súlyt fektetvén egyúttal azon mellékipar-ágakra, melyek a kisgazda által a viszonyok tekintetbe vételével haszonnal üzhetők.

A segédtanár előadja az erdészeti alapvonalainak folytatását, a gazd. fatenyésztés- és ültetvények készítését,

azok ápolását és mikénti kihasználását, végre a segédtanár által ismertetnek a mezei rendőrség fontosabb részei.

Írásbeli dolgozatok, melyek tárgya a kisgazdaságok rendezése, különböző számadási és levél-minták és egyéb fogalmazványok, szerződések, bizonyítványok, nyugták képezik.

Munka a gazdaságban és kertben.

III. évfolyam.

A harmadik évfolyamra csakis a jobb és gondolközőbb tanulók fognak megmaradni. Az ezen folyamba lépő tanuló maradhat a gazdaságnál vagy megy a kertészethez.

A gazdák alkalmaztatnak magtári, takarmányzási és egyéb naplók vezetésére és tartoznak a tanár felügyelete alatt ezen számadási részleteket elkészíteni.

A napszámosok által teljesített munkáknál ők a felügyelők és utbaigazítók.

Több ügyességet feltételező gazdasági munkák ezen tanulók által teljesíttetnek.

A kertészek minden kerti munkát végeznek, teljesítik az üzdében a téli nemesítést, kezelik a csemeteke-reskedést, az ültetvényezéseknél napszámos-segítséggel dolgoznak. A méhes körüli teendőket végzik.

Ezen tanulók hallgatják az előbbi években tanultakon kívül az állattenyésztést bővebb alakban, az állatoknál leggyakrabban előforduló betegségek természetét és azoknak gyógykezelését s a gyakorlati mértant kivonatilag, végre kerti tervrajzolásból és méhkas-kötésből nyerne tanítást.

Vizsgák és bizonyítványok.

Az előkészítő tanév végén augusztusban, valamint a második és harmadik év mindenik félévének végén vizsgák tartatnak.

Minden vizsgáról bizonyítvány állittatik ki, ezenfelül a három éves tanfolyamot végzett növendéknek egy az egész tanfolyam hallgatásának eredményét kitüntető végbizonyítvány adatik ki.

Tanító személyzet.

Igazgató tanár:

Segédtanár:

Kertész:

Tanítási segéd-eszközök.

- a) Intézeti gazdaság és kert.
  - b) Könyvtár és gyűjtemények.
-

Tekintetes

N. N. vándortanító urnak!

.....en.

A lentermelési vándortanító állomására kiirt pályázati feltételek s a T. Uraságodnak ezen állomást kilátásba helyező . . . . . sz. rendeletem értelmében ezennel kinevezem önt lentermelési vándortanítónak egyelőre Sáros- és Szepesmegyék — valamint a szepesi XVI város területére.

Alkalmazása egyelőre három évre van megállapítva. — Az első év próbaévnék tekintetik, melyben folytatott működésének eredménye lesz határozó további alkalmaztatására nézve.

Javadalmazása a pályázati feltételek értelmében egyezer forint évi fizetés és nyolcz utazási hónapra 5o frtjával számított négyszáz forint uti átalányból fog állani. A fizetés stb. . . . .

Tiszti esküjét stb. . . . . kezébe teendi le.

Mikénti működésére nézve koronként részletes utasítást kérend azon gazdasági egyesületek elnökeiktől, melyek területén működni hivatva van.

Általánosságban pedig az eziránt már a pályázati feltételekben foglalt pontozatok értelmében a következők szolgáljanak irányadásul:

a) a lentermelési vándortanító feladata megösmernedni az általa beutazandó vidék részletes és az ország-rész általános mezőgazdasági viszonyai- és jellegével, s ezek iránt, de főleg az általa képviselt lenipar szaktermelési és üzleti helyi viszonyai iránt magának kellő tájékozást szerezni. Csak ezáltal válik lehetségessé, hogy — a mi hivatásának talán legnehezebb, de egyuttal legfontosabb része — tapintatos eljárásával megnyerje a beutazandó vidék lakóinak bizalmát.

b) Feladata a gazdaságok vezetését, kezelését, a majorok berendezését, a hiányos magválasztást, rosz földmunkát, okszerütlen ápolást és aratást, stb. figyelemmel kísérni és a talált hiányokat felderitvén, az illetőket oktatra, a hiányok orvoslására hatni s ezt elméleti s gyakorlati utmutatás, sőt a mennyire tehető, készséges közbenjárással elősegíteni.

c) A hol a kormány ily hiányok orvoslására teendő intézkedések vagy egyéb módon közreműködhetik, a vándor tanító eziránt jelentéseiben javaslatot tenni tartozik.

d) Az értelmiség terjesztésére közrehatni legyen a vándortanító egyik kiváló feladata, miután ez uton teremthet magának fogékony tanítványokat és hallgatókat. Ezen irányban a vándortanítónak igyekezete az legyen, hogy az általa összehívott gyülekezetek- és értekezletekből min-

denütt ott, hol erre némileg kedvező hajlam létezik, kisebb gazdasági olvasó és társas körök eszméje megpendíthessék, és ezek alakítását kezdeményezze vagy elősegítse.

e) Ugyan az előbb említett célból feladatául tűzze ki magának a vándortanító, hogy a járásának területén levő néptanítókat a gazdasági — s különösen a felvidékre nézve annyira fontos lentermelési szakismeretek iránt érdekelje, őket azok elsajátítására saját érdekükben buzdítsa, és odahatni iparkodjék, hogy az e téren már jártasb néptanítók a gazdasági ismereteknek oktatását az általuk vezetett elemi iskolákban nemcsak a népoktatási törvény által is előírt kereten belül, hanem ott hol a körülmények engedik — azonkívül is részint esti, részint vasárnapi u. n. folytatólagos, vagy továbbképzési tanfolyamok szervezése által előmozdítsák.

A célból, hogy a néptanítók az ily tanfolyamok berendezésére szükséges ismereteket megszerezhessék, T. Uraságod feladata lesz a helyes idő és alkalom megválasztásával egy-egy vidék néptanítói számára külön előadási cyclusokat rendezni, melyek a gazdasági ismeretek lehető népszerű és vonzó tárgyalására szorítkozzanak. — Az ily előadási cyclusok hol miként tartására nézve előlegesen ide felterjesztést teend, hogy a mennyiben a körülmények engedik, a kitűzött cél könnyítéséhez a miniszterium is a rendelkezésre álló eszközök segítségével hozzájárulhasson.

f) A vándortanító általában igyekezzék a személyes érintkezésben mindig azok színvonalára állítani magát, kiket oktatni, kiknek tanácsot adni kíván, hogy nem annyira mint tanító látszassék fellépni, hanem mint utazott, tapasztalást szerzett egyén, ki a máshol látott czélszerű intézkedéseket, művelési módokat, azok tanulságos oldalának kiemelése mellett buzdító példakép elbeszéli, és azok utánzása s megkísértésére serkenteni kíván.

g) Önnek kötelessége leend minden hó végén működéséről rövid jelentést tenni, melyben a bejárt helyek és tartott előadások sorozata, a hallgatók száma sat. megemlítve legyen.

h) Minden idény befejezte után tüzetes visszapillantás mellett részletes jelentést szerkesztend, s ahhoz esetleg indokolt javaslatait fogja csatolni.

Kelt Pesten . . . . .

1872:

Hazai szaklapi irodalmunk jelenleg a következő lapokból áll:

1. „Gazdasági lapok“. Az országos gazdasági egyesület közlönye. Szerkeszti s kiadja Korizmics és Morócz. Pesten, hetilap.

2. „Kertészgazda“. Szerkeszti és kiadja Girokúty. Pesten, hetilap.

3. „Nép-kertész“. Szerk. és kiadja Lukácsy Sándor, fatenyésztési és gyümölcsészeti vándortanító. Pest, kétszer havonként.

4. „Temesvári gazdasági értesítő“. Szerk. és kiadja Graffay és Mobry. Temesvár, kétszer havonként.

5. „Gyakorlati mezőgazda“. Szerk. és kiadja Sporzon Pál, a keszthelyi gazd. tanintézet igazgatója. Keszthely, háromszor havonként.

6. „Erdélyi gazda“. Szerkeszti Gamauf, kiadja az erdélyi gazd. egyesület. Kolozsvár, kétszer havonként.

7. „Erdészeti lapok“. Szerk. Bedő, kiadják Divald és Wagner. Budán, egyszer havonként.

8. „Borászati füzetek“. Szerk. és kiadja Dr. Encz Ferencz. Budán, egyszer havonként.

9. „Wochenblatt für Land- und Forstwirtschaft“, a Pester Lloyd melléklapja.

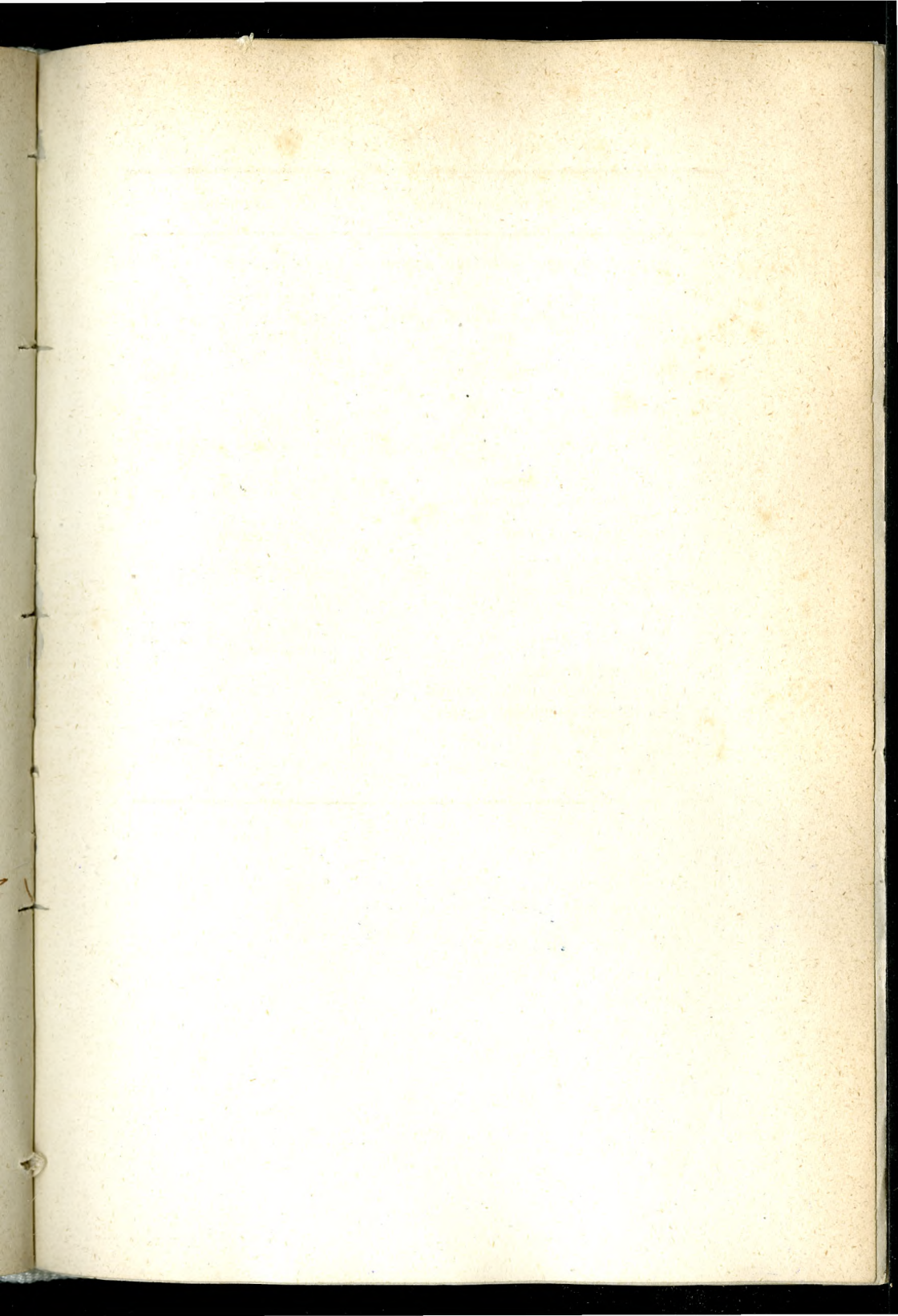
10. „Blätter für Landwirth und Gewerbe“, az Ung. Lloyd melléklapja.

A gazdasági szakegyletek sorozata.

Sor- szám	Az egylet megnevezése	Az elnök neve
1	Aradmegyei gazdasági egylet	Aczél Péter
2	Árva megyei gazdasági szakbizottm.	Abaffy Ágoston
3	Bács megyei gazdasági egylet	Pál Antal
4	Baranya „ „ „	Perczel Miklós
5	Bars „ „ „	Botka Tivadar
6	Békés „ „ „	Wenckheim László báró
7	Beszterczei (Erdély) gazd. egylet	Dr. Haupt Gottfried
8	Biharmegyei gazdasági egylet	Tisza Kálmán
9	Borsodmegyei „ „	Vay Béla báró
10	Brassói gazdasági egylet	
11	Csanádmegyei gazdasági egylet	Lonovits József
12	Debreczenvidéki „ „	Molnár György
13	Esztergom „ „ „	Malina János
14	Fehérmegyei „ „ „	Zichy Nándor gróf
15	Gömör „ „ „	Serényi László gróf
16	Gyergyó-Szt.-Miklósi	Balázs Mihály
17	Győr megyei gazdasági egylet	Viczay Héder gróf
18	Heves és Jász-Kun kerület	Kovács László
19	Holdm.-Vásárhelyi gazd. iparegylet	
20	Komárom megyei gazdasági egylet	Baranyai Gáspár
21	Külső-Szolnokmegyei gazd. egylet	
22	Küküllőmegyei gazdasági egylet	Béldy Ferencz gróf
23	Kecskemétyvidéki „ „ „	Horváth Döme
24	Liptó megyei gazdasági szakbizottm.	Kiszely Vendel
25	Marmaros megyei gazdasági egylet	Szaplonczai József
26	Moson „ „ „	Zichy Hermann gróf
27	Nagy-Szent-Miklósi „ „ „	
28	Nyitra megyei „ „ „	Eszterházy István gróf
29	Pozsony „ „ „	Pálffy István gróf
30	Sáros „ „ „	Piller Gedeon
31	Somogy „ „ „	Jankovich László
32	Szabolcs megyei felső tiszavidéki	Degenfeld Imre gróf
33	Szegedvidéki gazdasági egylet	Szűcs Ferencz
34	Szepes megyei „ „ „	Berzeviczy Egyed
35	Temes „ „ „	Ambrózy Béla báró
36	Tolna „ „ „	Döry Frigyes
37	Torda „ „ „	Nagy Ferencz
38	Torontál „ „ „	Bethlen József gróf
39	Trencsén „ „ „	
40	Turóc megyei gazd. szakbizottm.	Justh György
41	Ungm megyei gazdasági egylet	Horváth Gábor
42	Vas „ „ „	
43	Veszprém „ „ „	Festetich Pál gróf
44	Zala „ „ „	Hertelendy Kálmán
45	Zemplén „ „ „	Andrássy Aladár gróf
46	Zólyom megyei gazd. szakbizottm.	Platthy György.

Sor-szám	Az egyesület megnevezése	Az elnök neve
47	Magyar országos gazdasági egyesület	Lónyay Gábor
48	Erdélyi " " "	Mikó Imre gróf
49	" szász " "	Bedeus József
50	Magyar országos erdészeti egyesület	Keglevich Béla gróf
51	" " ipar "	mezőgazdasági szakosztályal
52	Félegyházi gazdasági egyesület	
a.	Dvorniki méhészet-egyesület	
b.	Debreczeni kertész-egyesület	Simonffy Imre
c.	Erdélyi bortermelők-egyesülete	Bornemissza János báró
d.	Hegyaljai bormivelő társulat	
e.	Iglói kertészeti egyesület	Ujlaky Jenő
f.	" haltenyészet-társulat	
g.	Pozsonyi bormivelő társaság	
h.	Pesti kertész-egyesület	Márk Ferencz
i.	Pécsi " "	
j.	Szegszárdi bortermelő-társaság	igazgató Sántha István
k.	Nagyszébeni méhészet-egyesület	
l.	Horvát gazdasági egyesület	Hátz Pál
m.	Kubini " "	Kozáry János } magyar határőr- vidéki
n.	Titeli " "	
o.	Fehértemplomi " "	
p.	Ujvidéki bortermelő társulat	
q.	Karlsdorfi gazdasági egyesület	
r.	Karansebesi " "	magyar határőr- vidéki
s.	Ilancsai " "	
t.	Pancsovai " "	

DEBALLAGI MÓR.

AIGNER LAJOS KIADVÁNYAI.

Pest, váci utca 18. (Nemzeti szálloda.)

A Magyar mezőgazdaság. Irta Dr. Ditz Henrik. Magyarra fordította Halász Gábor. Ára 4 frt, kötve . . . . . 4 frt 80.

Az e műben letett ismeretek a magyar mezőgazdára nézve még sokkal fontosabbak, mint magukra a délnémetországi termelőkre nézve, kik számára e munka iratott s kik a nyugati, névszerint a német és svájci piacokon terményeink fő versenytársaiként szerepelnek; szükséges volt tehát, hogy az a magyar gazdák németül nem olvasó ezreire nézve is hozzáférhetővé tétessék. A fordítás a nemzetgazdasági téren előnyösen ismert Halász Imre ur felügyelete mellett eszközöltetett, mi eléggé kezeskedik arról, hogy az mind hűség, mind nyelvezet tekintetében méltó az eredetihez.

Jeles gazdászunk Girókúti F. ezeket írja róla: „E jeles művet minden hazáját szerető hazafi szerezzze meg; mert minden közgazdasági író, a kik rólunk eddig megemlékeztek, Ditz fölülmul az alaposágban és jóakarásban. E műben igen sok igazság van letéve, melyet a magyar gazda hasznára fordíthat.“

A kamló okszerű termelésének kézikönyve, különleges tekintettel az e részbeni gyakorlati eljárásnak részletezetebb megismertetése, s azon intézkedésekre, melyek a magyar korona országainak területén, a kamló-termelés erősebb mérvbeni meghonosítása érdekében, életbeléptetendők lennének. Az országos magyar gazdasági egyesület által, a m. k. földművelés-, ipar- és kereskedelem-ügyi ministerium részéről kitűzött állam-díjjal koszorúzott pálya-munka. Irta Papi Balogh Péter. 41 ábrával. Ára füzve . . . 4 frt.

A socialis kérdésről. Nemzetgazdasági tanulmányok. Irta Lugossy Béla. Tartalom: A munka. A munkabér és tőke. A munkakérdés. Az ipar és társadalmi jelentősége. A munkásmozgalmak Angliában, Franciaországban és Németországban. A munkáskérdés megoldása. Ára . . . . . 1 frt.

A munkáskérdés oly annyira előtérbe tolult kérdése napjainknak, hogy arról tájékoztatást szerezni minden művelt embernek nemcsak érdekes, hanem fontos is. E célra pedig ajánljuk Lugossy főntebbi művét.

AIGNER LAJOS KIADVÁNYAI.

Pest, váci utca 18. (Nemzeti szálloda.)

- A jó magyar gazdasszony.** Közhasznu házikönyv műveltebb fiuk és leányok számára. A házi jólét és kényelem előmozdítása tekintéből, több jeles kútfők után, a mi viszonyainkhoz alkalmazva kidolgozta Környei János. Második kiadás, számos képpel és ábrával. (1 frt 60.) Lesz. ára 60 kr, vászonkötésben . . . 1 frt 20.
- Magyar köztársasági bank.** Irta Mudrony Pál Ára . . . . . 1 frt.
- Tartalom: Az adóalap rendeltetése. Az adóalap Magyarországon. A magyar adóalap önállósítása. Az alkotandó magyar valuta viszonya az osztr. valutához. A magyar és osztrák valuta-verseny. Alpari. Magyar köztársasági bank. A köztársasági bank szervezete. A köztársasági bank hivatása. A magyar állambankból eredő naszon.
- Magyarország dohányügye.** Jelentése a dohány-ügy tanulmányozása végett Nyugat-Európa dohány-termelő s gyártó országaiba kibocsátott küldöttség többségének. Közlik Beliczey István és Molnár György. Második, olcsó kiadás . . . . . 60 kr.
- A jegybankügy Magyarországon.** Az orsz. m. iparegyesület nemzetgazdasági szakosztályának tárgyalásai és emlékirata. Ára . . . 40 kr.
- Dohány-egyedárúsági reform.** Válasz a dohányügyi szakbizottmány kérdéseire, Bleuer Mórtól . . . . . 25 kr.
- Egy közhasznu házépítő-társaság szüksége és előrajza** különös tekintettel munkáslakokra. A nemzetgazdasági és gyáripari szakosztály munkálatai nyomán közli az orsz. m. iparegyesület. Ára 30 kr.
- Der Suezcanal und seine Beziehungen zu den Handelsverhältnissen Ungarns.** Von J. Ciotta. Preis . . . . . 50 kr.
- „Der Verfasser zeichnet die Eindrücke auf, welche die Besichtigung des Canals auf ihn gemacht hatte und versäumt auch nicht die Nutzenwendung dieses grossartigen Wasserbaues für die Herstellung der in Ungarn bevorstehenden Canalisirungs- und Flussregulierungsarbeiten und auf die Hebung der Communicationsmittel überhaupt, auch den Plan zur Gründung exterritorialer Handelskammern vorzulegen.“ (Wanderer.)
- Észrevételek a külföldi és Magyarországon létesítendő iparosoktatásról.** Irta Steinacker Ödön. Ára . . . . . 30 kr.

